

# מורה נבוכים חלק שני פרק א

**פרק א יתחייב** לפי ההקדמה החמשה ועשרים שנים מניע הוא אשר הניע החמר הזה ההוה והנפסד עד שקבל הצורה, וכשיבוקש המניע ההוה הקרוב מה הניעו, יתחייב בהכרח שימצא לו מניע אחר, אם ממנו אם מזולת מינו, כי התנועה תמצא בארבעה מאמרות, והנה יאמר עליהם התנועה בכלל כמו שזכרנו בהקדמה הרביעית. וזה לא ילך אל לא תכלית כמו שזכרנו בהקדמה השלישית. ומצאנו כל תנועה תכלה אל תנועת הגשם החמישי ואצלה תעמד. וכן התנועה ההיא יסתעף ואליה ישתלשל כל מניע ומכין בעולם התחתון כולו, והגלגל מתנועע תנועת העתקה והיא הקדומת שבתנועות כמו שזכרנו בהקדמת הארבע עשרה, וכן עוד כל תנועת העתקה אמנם תניע בסוף לתנועת הגלגל, כאלו אמרת שזאת האבן אשר התנועה הניע המקל, והמקל הניעתהו החד, והחד הניעהו המתירים, והמתירים הניעו העורקים, והעורקים הניעו העצבים, והעצבים הניעו החום הטבעי, והחום הטבעי הניעתהו הצורה אשר בו והוא המניע הראשון, בלא ספק (ה) והמניע ההוא חייבתהו להניע עצה על דרך משל, והוא שיביא האבן ההיא בהכות המקל לה אל חור כדי לסותמו עד שלא תכנס לו ממנו הרוח הנושבת, ומניע הרוח ההוא ומוליך נשיבתה היא תנועת הגלגל, וכן תמצא לו סבת הויה והפסד מנעת בסוף לתנועת הגלגל. וכאשר הגענו באחרונה לזה הגלגל המתנועע, יתחייב שיהיה לו מניע כפי מה שקדם בהקדמה השבע עשרה, ולא ימלט מהיות מניעו בו או חוץ ממנו, וזאת חלוקה הכרחית, ואם היה חוץ ממנו, לא ימלט מהיותו גשם או שיהיה בלתי גשם ולא יאמר בו או שהוא חוץ ממנו אבל יאמר נבדל ממנו, כי מה שאינו גשם לא יאמר שהוא חוץ לגשם אלא בהרחבה במאמר, ואם היה מניעו בו רוצה לומר מניע הגלגל, לא ימלט מהיות מניעו כח מתפשט בכל גופו ומתחלק בהתחלקו כחום האש, או יהיה כח בו בלתי מתחלק כנפש והשכל כמו שקדם בהקדמה העשירית וי"א. אם כן אי אפשר בהכרח מבלתי שיהיה מניע הגלגל

אחד

אפודי

שם טוב

**פרק א בזה** הפרק יעזר מכל השפה ועשרים ההקדמות וכו' אחת מהם לא נעדרה, וזה המופת הראשון הוא מוצא נגלה למי שידע ההקדמות שקדים דבר המוחש כשראו זה הגשם ההוה נפסד ויתייב שימצא חומר שהוא ככח לקבל הצורה וכל דבר שהוא ככח לא יוציא את עצמו מן ככח אל הפועל לרדף החומר אל מניע שיוציאו מהכח אל הפועל וכשיבוקש המניע ההוא הקרוב מי הניעו יתחייב בהכרח שימצא לו מניע אחר אם ממנו אם מזולת מינו ואחר שיתבאר כי התנועה תמצא בל' מאמרות וכנה יאמר עליהם התנועה בכלל כמו שזכרנו בהקדמה ה' ומצאנו כפי החוש כי כל תנועה תכלה אל תנועת הגשם ה' ואצלו תעמוד וכן התנועה ההיא ישתלשל כל מניע ומכין בעולם התחתון כולו והגלגל מתנועע תנועת העתקה והיא הקדומת שבתנועות כמו שזכרנו בהקדמה ה"ד וכן עוד כל תנועת ההעקפה תניע בסוף לתנועת הגלגל כאלו אמרת שזאת האבן התנועה הניע המקל והמקל הניעו החד וידי הניעו המתירים והמתירים הניעו העורקים והעורקים הניעו העצבים והעצבים הניעו החום הטבעי והחום הטבעי הניעתהו הצורה אשר בו והוא המניע הראשון בלי ספק והמניע ההוא חייבתהו להניע עצה על דרך משל הוא שיביא האבן ההוא בהכות המקל לה אל חור כדי לסותמו עד שלא תכנס לו ממנו הרוח הנושבת, ומניע הרוח ההוא ומוליך נשיבתה היא תנועת הגלגל, וכאשר הגענו באחרונה למנהל זה ככח תניע לו מניע כפי מה שקדם בהקדמה ה"א ולא ימלט מהיות מניעו בו או חוץ וזאת החלוקה הכרחית ואם היה חוץ ממנו לא ימלט מהיותו גשם או שיהיה בלתי גשם ולא יאמר בו או שהוא חוץ ממנו אבל יאמר נבדל ממנו כי מה שאינו גשם לא יאמר שהוא חוץ לגשם אלא בהרחבה במאמר, ואם היה מניעו בו רוצה לומר מניע הגלגל, לא ימלט מהיות מניעו כח מתפשט בכל גופו ומתחלק בהתחלקו כחום האש, או יהיה כח בו בלתי מתחלק כנפש והשכל כמו שקדם בהקדמה העשירית וי"א. אם כן אי אפשר בהכרח מבלתי שיהיה מניע הגלגל

נבדל

קרקשקש

על דרך האמת שהיה הוא המניע לעצו והענין הוא המניע לאבן. ובאמת מלת עצה במשפחה כמו עוצו עצה ואמר שהוא חייבתהו להניע עצה על דרך משל כאלו אמר האלוהים הטבעי אשר הוא המתנועע הראשון בזאת התנועה בהתנועעו כן הצורה המניעה אשר היא הנפסד והיא התעוררה להניע מצד הנפסד. והוא סתימת החור ויחשב כאלו הוא מצווה ממנה בעשיית העצה והמחשבה בתניע הכח אשר בעצבים בתנועה על דרך הגזירה עד שישלם המבוקש והענין הנצירה. ומה שאמר הרב מורה צדק ואליה ישתלשל כל מניע ומכין בעולם התחתון, כבר ביאר הרב זה בפרק ע"ב מראשון, אמר כשיתנועע זה הגשם החמישי בסבבו תתחבר הכחות תנועת הכוחות וכל עוהה לקראת אותו הפרק וראה מה שאמר בו:

**פרק א** אמר הרב מורה צדק: (ה) והמניע ההוא חייבתהו להניע עצה על דרך משל. ואמרו קצת המפרשים כי עצה על דרך משל הרצון בה העץ שלה וזה דבר פלא עין מאן דכר שמיה כי העץ לא נזכר כאן רק המקל שני פעמים לפי זה הצורך ועוד שאמרו והוא שיביא בהכות המקל הוא עד נאמן כאמרו להניע עצה הוא ענין וולת המקל ועוד איזה יחוש לעצם עם האבן או עם החד שנקראהו עץ שלה איננו מחובר עם האבן או עם החד הבורע עצי ולא חבור מקרי שיתכן לומר להניע שלה ועוד החכם הפילוסוף מעתיק נבדל מאד ומדקדק בלשונו ולא יאמר דבר שהוא מותר ופלא מה שאין צורך לו ודי לו באמרו להאבן בהכות המקל אל מניעו לרשע עצה במקום הזה עץ שלה זה הוא מאד. ועוד איך אמר על דרך משל הוא

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

**שם טוב**

גדל שזינו גס או כח מתפשט בו אז כח בלתי מתחלק  
 בן ואחמס שזיהו מעיט הגלגל גס אחר חוץ ממנו הוא  
 שקר כי אחר שאז גס יתנועע כשנועם כח שזכר בהקדמה  
 שפי ואחר שזה גסא השפי ג"כ יתנועע כשנועם יתחייב  
 שניעטו גס ז' וזה ג"כ יתנועע ויתחייב מזיאות גשמים  
 אין תכלית לתפסר ואז יתנועע הגלגל וזה שקר כח  
 שקדס הקדמה השנית: ואחמס הפנים השלישים והוא  
 שזיהו מעיט הגלגל כח מתפשט בו דס ג"כ שקר כו, וזכ  
 התבאר שאז אפשר שזיהו הכח המעיט לגלגל כח מתפשט  
 למז שיתחייב מזה שזיהו כח בעל תכלית ולא יניע חוץ  
 בזה אבל כבר הכנו שהוא יניע לבד"א ואחמס שזניע  
 הגלגל לא יהיה כח בגוף מתפשט: ואחמס הפנים  
 הרביעיים והוא שזיהו מעיט הגלגל כח בו בלתי מתחלק  
 כנפס האדם בחדס או ג"כ שקר כו, והכוונה בזה לרב  
 כי הגלגל הוא מתנועע מזה מחמת בלתי מתחלק והוא  
 הנפס ואס לא תמצא מעיט אחר חוץ מאותו הכלל לא  
 יהיה התנועה תדיר וינוח התמידי כמו שניחו בעלי הנפשות  
 אשר כבאן בעבור שלא תמצא להם מעיט יניע תמיד חוץ  
 מאותו הכלל. ואז חמרו ולזאת הסבה לא ינועו גופות הב"ח  
 תמיד אפיס שעכל אחר מעיט הראשון לא יתחלק כי מינפס  
 אינו יניע תמיד בעצם אבל תמצאין אותו לגניע אם  
 עניינים יוצאים חוץ ממנו אם קשט נחות או בריחה מזה  
 שהוא כנגדו או דמיון או ציור במי שיש לו ציור ואז יניע  
 ושינויע יתנועע בתקרה או אפסר מכלתי שנועם כח  
 שזכרנו ואילו היה הגלגל מניע בו על אלו הפנים לא היה  
 יכול להתנועע לגלגל ואס היה זאת התנועה תדירה נצחית  
 כמו שזכר בעל דינו וזה אפשר כמו שזכרנו בהקדמה הי"ג  
 יתחייב בהכרח לפי זו הדעת ששזיהו הסבה הראשונה  
 לתנועת הגלגל על הפנים השניות, ר"ל גדל מהגלגל.  
 הנה כבר התבאר במופט שזניע הגלגל הראשון אס היתה  
 תנועתו נצחית או תדירה יתחייב שזיהו לא גוף ולא כח  
 בגוף עד שלא יהיה למניעו תנועה לא בעצם ולא בתקרה  
 [מורה נבוכים ח"ב]

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

הסבה לא ינועו גופות בעלי חיים תמיד ואע"פ שבכל אחד מהם מניע ראשון לא יחלק, כי מניעים אינו מניע תמיד בעצם, אבל הסבירים אותו להניע הם ענינים ויציאים הוין מנינו, אם בקשת נאות או בריחה ממה שהוא כנגדו, או דמיון או ציור במי שיש לו ציור, ואז יניע, ובשיתנועע יתנועע במקרה ואי אפשר מכלתי שינוה כמו שזכרתי, ואלו היה מניע הגלגל בו על אלו הפנים לא היה יכול להתנועע לנצח, ואם היתה זאת התנועה תדירה נצחית כמו שזכר בעל דיננו וזה אפשר כמו שזכר בהקדמות שלש עשרה, יתחייב בהכרח לפי זה הדעת שתהיה הסבה הראשונה לתנועת הגלגל על הפנים השניים, ר"ל בגלל מן הגלגל כמו שהייתבהו ההלוקה. הנה כבר התבאר במופת שמוניע הגלגל הראשון אם תנועתו נצחית תדירה. יתחייב שיהיה לא גוף ולא כח בגוף כלל, עד שלא יהיה למניעו תנועה לא

## שם טוב

בגוף בלתי מתפשט כנפש וכשכל ביארו מזד שאם היה הדבר כן היה התנועה מתנועה במקרה וכל מה שיתנועע במקרה ינוע בהכרח. והנה ראיתי בזה שלש דברים שראוי להעיר עליהם, ראשונה כי כשהנביא אריסטו"ו לבאר שהש"י אינו כח בגוף כוונתו היתה לבאר בין שהיה כח בגוף מתפשט או בלתי מתפשט, שנית יש לדעת כי כל כח בגוף משפוט ג"כ יתנועע במקרה ודי במופת אשר עשה החכם לבאר שהש"י אינו כח בגוף זה הביאור והוא שכל מה שיתנועע במקרה ינוע בהכרח וגם די בביאור שהש"י אינו כח בגוף בין שהיה מתפשט או בלתי מתפשט שלא ינוע בלתי תכלית כי כל כח בגוף מתחלק וגם כי כבר ביארתי לך כי היות כח בגוף בלתי מתחלק הוא דבר יסודי עמו כי מה שיחלקו במתחלק הוא מתחלק, וכבר ביארתי לך זה למעלה והראיתיך ההפך שיש בין מתפשט ובין בלתי מתפשט אף על פי שכל כח בגוף מתחלק לא כמו ששם הרב שיש כחות מתחלקות ובלתי מתחלקות. והנה כוונת אריסטו"ו באלו המופתים הוא מה שאמר לך. ראשונה היות כי המניעים והמתנועעים לא יוכלו בלתי בעל תכלית שאם היה הדבר כן יתחייב שימצאו נצחים בלתי בעלי תכלית וכבר יתבאר בטול זה ולמה שהיה אפשר שהמניעים והמתנועעים יוכלו בלתי בעלי תכלית באופן שלא יהיו נמצאים יחד אבל כשיתנועע האחד יפסד האחר כמו שזכרתי וזה בראשית, ביאר גם כן שזה נמנע שאם היה הדבר כן יתחייב מזה שלא ימצא אחריו. המשל בזה שאם אחד ינוע לשני ושני לשלישי וכן בלתי בעל תכלית בין שהיו נמצאים יחד בין שהיו נמצאים בזה אחר זה ויהיו אלו הסבות יסודות בעצם לא ימצא הנה האחרון אבל האחרון נמצא אם כן הראשון נמצא אם כן יתבאר שיוכלו המניעים והמתנועעים אל מניע ראשון. ואחר זה ביאר אם זה המניע הוא ינוע את עצמו בעצם או יתנועע במקרה והביאו לזה למה שאפלטון חושב כי כל מניע לא ינוע אלא כשיתנועע, וכי המניע הראשון הוא דבר מניע את עצמו ורצה אריסטו"ו לבאר ראשונה שאין מחזיק בכל מניע שיתנועע לא בעצם ולא במקרה והנה ביאר שאם היה מחזיק המניע הראשון שהיה מתנועע במקרה יתחייב מזה שנמצא תנועה אחרונה אם כן התבאר שהמניע הראשון לא יהיה מניע במקרה שאם היה הדבר כן תמצא תנועה אחרונה וכבר התבאר שזה בלתי אפשר אם כן יתבאר שהמניע הראשון לא יתנועע במקרה. אחר כך ביאר שהמניע הראשון אי אפשר שיתנועע בעצם כי יתחייב מזה שהיה הדבר בכח באופן יחד ושהיה הרב תלמידו ותלמידו רב בצד אחד, ואחר כך רצה לבאר שהשם יתעלה אינו בעל גודל כלל, רוצה לומר שאינו נשם ולא כח בגוף כי מתפשט בין לא מתפשט מזה שכל כח בגוף הוא מתחלק וכל גוף בעל תכלית אם כן כל כח בגוף

בעל תכלית ואם היה המניע הראשון גוף או כח בגוף לא ינוע בלתי בעל תכלית אם כן זה הכח הוא בעל מניעם והוא מניע הגלגל על צד הצורה. וזכו מה שבין אריסטו"ו בביאורו מחזיקי המשפט לא מה ששם הרב כי דרכו יש בו מהתשובה מה שלא יעלה ואמנם זה הדרך הוא דרך השם ודיוקים ולכו בו כי היה יוצאם לדעת כי יש כאן עץ החיים אשר הוא המלך של בראשית לא מה ששם הרב כי אריסטו"ו אין לו מופת על זה והיה זה בעבור כי שם כי אין דרך אריסטו"ו הוא דרך הרב. ושם לבאר דברי הרב והוא כי אחר שביאר הרב מציאות השם והוא היסוד אשר הכל תלוי בו ביאר שאינו נשם וזה אמרו והוא מן השקר היותו שנים או יותר לשקרות המנות הענינים המובדלים אשר אינם גוף אלא בהיותם אחד מהם עלה והאחר עלול כמו שזכר ב"ו ואם ימצאו שני מחזיקי המציאות יהיו שני דברים נבדלים שנים במציאות ואם הדבר כן לא יוכל המנין ואם היה הא' עלה והאחר עלול והעלה הוא מחזיק המציאות והעלול אינו מחזיק המציאות וכבר הונח מחזיקי המציאות זה הלוק לא יתכן:

אמר שם טוב כבר קדמתי לך בהקדמות כי כבר ימצאו רבוי בנבדלים בין שהיה האחד עלה והא' עלול וימצא רבוי צנינים מזד הקדומה והאחרון רוצה לומר קדומה ואחרון קדומה במעלה כל קדומה בצורה והשכל הראשון הוא פשוט יותר מהשכל השני ושני אלו הם עלולים לסבה הראשונה למה שכל א' מאלו יש לו קדומה על האחר מזד שידעית האחד יותר פשוט מדעת האחר. והמופת אשר הביא לפילוסוף לומר שהשם אחד הוא זה אשר אינו לך והוא המביא לנו לדעת שיש נמצא ראשון וכבר ראית אחרים ו"ל אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד לאמרו כי בא הרמז בזה למה שאנחנו נראה שכל התנועות יעלו לתנועות הגלגל ותנועות הגלגל כלם יעלו אל התנועה הראשונה ולא יוכלו לבט"א א"כ ימצא בכאן מניע ראשון קודם לכל וזה המניע יתחייב שהיה אחד למה שהתנועה היא אחת וזה די לבאר שאלהיו ב"ה אחד ואם יצייר שיתנועע הגלגל בשני מניעים יתחייב שהיו אלו כ"י מניעים נבדלים אחר שהתנועה היא נצחית והשנים במציאות א"כ שהיה בהם מנין ואם יהיה האחד קודם לחברו באי זה מין מהקדומה הקודם יהיה מחזיק המציאות לא וזאת וז"ל דבר ההוא ג"כ ברור וידוע לשרירים אשר ה' קורא. הנה כבר התבאר גם כן שהשם יתעלה אינו טפל תחת הזמן להמנע התנועה בחקו כמו שזכר בט"ו. הנה כבר הביא העיון ע"י במופת שהגלגל מן השקר שיעל את עצמו תנועה נצחית, והנה הסבה האחת בתנועתו אינו נשם ולא כח בגוף ושהוא אחד ולא ישתנה שצ"ח מציאותו מחזיקת לזמן, והלו הם השלש שאלות והוא שיש נמצא ראשון שאינו נשם ולא כח בגוף שלא ישתנה

אשר

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

לא בעצם ולא במקרה, \* ולזה לא יקבל החלוקה ולא שני, כמו שנזכר בהקדמה השביעית והחמישית, וזהו האלוה יתברך שמו, ר"ל הסבה הראשונה המניעה לגלגל. והוא מן השקר היותו שנים או יותר לשקרות המנות הענינים הנבדלים אשר אינם נוף אלא כהיות אחד מהם עילה והאחד עלול, כמו שנזכר בשש עשרה, וכבר התבאר שאינו נופל תחת הזמן גם כן להמנע התנועה בחקו, כמו שנזכר בחמש עשרה, הנה כבר יצא לנו מן העיון הוזה כמופת שהגלגל מן השקר ב שניע עצמו תנועה נצחית, <sup>2</sup> ושהסבה הראשונה בתנועתו אינה גשם ולא כח כנשם, ושהוא אחד לא ישתנה שאין מציאותו מחוברת אל זמן, ואלו הם השלש שאלות אשר עשו עליהם מופת חשובי הפילוסופים :

**עיון שני להם** <sup>3</sup> הקדים אריסטו<sup>4</sup> הקדמה, והוא כשימצא דבר מורכב משני דברים, וימצא אחד משני הדברים בפני עצמו הוץ מן הדבר ההוא המורכב, מתחייב מציאות האחד בהכרח הוץ מן הדבר ההוא המורכב גם כן, שאלו היה מציאותם מחייב שלא ימצאו אלא יחד, כחומר והוצורה הטבעית, לא היה נמצא אחד מהם בלתי האחר בשום פנים, יהיה אם כן מציאות אחד מהם בפני עצמו מורה על העדר החיוב, והנה ימצא האחר בהכרח, והמשל בו כשימצא הסכנבין, וימצא גם כן הדבש לבדו, יתחייב בהכרח המצא החומין לבדו. ואחר בארו זאת ההקדמה אמר שאנחנו נמצא דברים רבים מורכבים ממניע ומתנועע, ר"ל שהם יניעו זולתם ויתנועעו מזולתם בעת שיניעו, <sup>5</sup> (נ) וזה מבואר באמצעות בהנעת כלם, ונמצא מתנועע לא מניע כלל <sup>6</sup> והוא המתנועע האחרון, יתחייב בהכרח שימצא

שם טוב

אשר עשו עליהם מופת חשובי הפילוסופים :

**אמר** הרב עיון שני להם הקדים אריסטו<sup>4</sup> הקדמה כ' עד והדמיון בזה כשימצא הסכנבין שהוא מורכב מדבש וחומין ומלח כ"כ הדבש לבדו יתחייב בהכרח שימצא החומין לבדו ואחר ביארו זאת ההקדמה אחר שאנחנו נמצא דברים רבים מורכבים ממניע ומתנועע וזה כהעל נפשות כי הגוף הוא המתנועע והנפש הוא המניע והאדם הוא המורכב ממניע ומתנועע והכל נמצא כדלם או כעל חי דברים שיניעו זולתם ויתנועעו מזולתם בעת שינועו וזה מבואר באמצעות בהנעת כלם ונמצא מתנועע לא יניע כלל והוא המתנועע האחרון והוא הנפש הנכלית בעל נפש יתחייב בהכרח שימצא מניע לא יתנועע כלל וזהו המניע הראשון, וכאשר ח"א בו תנועה הנכ הוא בלתי מתחלק ואינו נוף ולא כח כנוף ואינו נופל תחת הזמן כמו שיתבאר במופת הקודם עד המופת עשאו אריסטו<sup>4</sup> בשמיני המופת ובאות הלח"א ממה שאמר הטבע. והנה רבים ספקו ואמרו כי אנחנו נראה דברים מורכבים ונמצא אחד מהם בפני עצמו והשני לא ימצא, והמשל בזה כי המקרים הנפרדים לא יעמדו בלתי נושא לעולם והנושא ימצא בלתי נדבר והאדם הוא מורכב מחיות ודבור והחיות נמצא בלתי נדבר והדבור לא נמצא בלתי החיות כי החומר הוא חי ואינו מדבר. וכבר ספקו ג"כ כי הסכין הוא מורכב משני דברים שהם

אפודי

הרב במופת א : ולזה לא יקבל כ' ר"ל שאינו מתנועע ואינו מקבל חלוקה ולא שני כי אע"פ שהקדמה השביעית אינו חומר ומה שלא יתנועע לא יתחלק אלא כל מה ש: יתחלק לא יתנועע מכל מקום הוא שולל כוללו שולל כולל מהשקר כמו שח"א הרב כמו שזכר בהקדמה ח': ב שניע עצמו כ' ר"ל וזהו מבואר מציאותו יתעלה : ג ושהסבה הראשונה : ר"ל וזהו שילוח הנבמות ושהוא אחד והרי כן הג' בקשות מבווארות : ד הקדים אריסטו<sup>4</sup> ר"ל כספר השמע הקדים זאת ההקדמה. ויש בזה שאלות כי יתחייב לפי זאת ההקדמה שימצא המקרה בלתי הנושא ושימצא המומר בלתי הנושא ושימצא הדבור זולת החיות ושימצא הנפשות כלם, והוא שאנחנו נמצא דבר מורכב מעצם ומקרה וזה הנבמיים השפלים וימצא העצם לבדו והוא הנבדל הנכ והחייב מה שימצא המקרה לבדו, וכן אנחנו נמצא דבר אחד מורכב מחיות ודבור וימצא החיות זולת הדבור ח"א יתחייב שימצא הדבור זולת החיות, וכן אנחנו נמצא דבר אחד מורכב מנפש ודומה וימצא הדומה לבדו אחר הפרד הנפש מהגוף ח"א יתחייב שימצא הנפש ג"כ. ואלו הקוסיות מתורלות כי לא אמר אריסטו<sup>4</sup> זאת הגזרה אלא בזה אחר מורכב בהכרח טבעית ומזוית אבל העצם הנמצא זולת המקרה אינו מוכנה העצם הנמצא בו המקרה, וכן הזורה שנת מולאת שטומחה בעצמה היא לורה מובדלת בלתי מוכנה כחומר אבל הזורה הטבעית המוכנה כחומר לא תמצא זולת החומר, וכן החיות הנמצא זולת המדבר אינו החיות הנמצא עם המדבר אבל החיות ההוא הוא זולתו, וכן האדם או החומר הנמצא אחר סלוק הנפש ממנו אינו אותו דבר אשר הוא עם הנפש אבל הוא ענין זולתו, ועדיין יש בזה מקום מבואר באמצעות בהנעת כלם. ר"ל כהגלגלים הם מעינים זולתם והם היסודות ויתנועעו מזולתם והם הנפשות וכן הדיון בכל הדברים אשר יש בהם מניע ומתנועע והם הכ"ח כלם : ו והוא המתנועע האחרון. ר"ל החומר הא' ומה שזכרנו ממנו שהם

## קרישקש

**עיון שני** יהיה א"כ מציאות אחד בפני עצמו על העדר החיוב. אמר אריסטו<sup>4</sup> במאמר הל' במה שאמר הטבע הנה כבר מצא מה שיניע שלא יתנועע, ובפני שכבר מצא מתנועע שלא יניע וז"ל מניע ומתנועע הנה כבר ימצא דבר מניע ושלא יתנועע, ובאור זה כאשר נמצא הקצה האחרון פשוט והוא היותו מתנועע לבד בלתי יתחייב שימצא הקצה המקבילו פשוט, ולפי שכל מורכב משה מקביליו ימצא אחד מהם נפרד מחיבורו יתחייב שימצא נפרד גם כן : (נ) וזה מבואר באמצעות בהנעת כולם. ורצה בזה שהוא כאלו תאמר הגלגלים כלם מורכבים ממניע והוא הנפש אשר בה מתנועע והוא הגלגל והגלגל היום והמקף בכלם מורכב ממניע ומתנועע והוא

עיון

**עיון שלישי** פילוסופי בזה הענין הלקוח מדברי אריסטו<sup>1</sup> ואע"פ שהביאו בענין אחר, וזה סדר המאמר, אין ספק שיש ענינים נמצאים והם אלו הנמצאות המושגות בחוש, ולא ימלט הענין משלשה חלקים והיא חלוקה הבררית, והוא אם<sup>2</sup> יהיו הנמצאות כלם בלתי הוות ולא נפסדות, (ג"כ או כלם הוות ונפסדות) או יהיו קצתם הוות נפסד, וקצתם בלתי הוות ולא נפסד. אמנם החלק הראשון הוא שקר מבוזר, שאנחנו נראה לעין נמצאות רבות הוות נפסדות, והחלק השני הוא שקר גם כן, ובאורו שאם היה כל נמצא נופל תחת ההווה והנפסד, יהיו הנמצאות כלם כל אחד מהם אפשר ההפסד, <sup>ח</sup> (ג) והאפשר במין אי אפשר בהכרח מכלתי היותו כמו שזערת וראוי שיפסד, ר"ל הנמצאות

**יְהוָה**

שם הכדור והכדור והכדור לא נמצא מחבלי הכדור והכדור  
נמצא מחלי הכדור. והתשובה בלוי הספקות האשונה יש  
לדעת מה שזכר אריסטו"ו בזה המופת וא"כ"ו כפי הספקות,  
וכנה כוונת הכתב שנמצא דבר מוזכר שמי  
דברים וכו' הרצון בו שאלו השני הדברים הם מקבילים  
וקצוות לא שיהיה האחד שלמות לאחר והנה המניע והמתנועע  
ש"ו" מהם אינו שלמות לאחר כי הכל יסער וגם יוראה  
בזמן כי המניע והמתנועע הם שני קצוות מקבילות ויחבר  
מהם המתנועע מזרו והם בעלי הנפשות ואחר שאלו אינם  
שלמות האחד לאחר אחר שנים דברים מקבילים וקצוות  
אלם הקצבה שהאחד הוא נמצא נבדל מחברו ויחייבו שיהיה  
האחד נבדל ג"כ והנה צמחנו בראש השמונה ונדגש כי  
ג' דברים שהם קצוות ויפסל א' מהם בחברו ויתפסל ממנו  
כי נמצא הדגש נבדל ויחייבו שימצא האחד נבדל גם כן  
אם הכפר הוא נספר למה שיפרד ממנו וכן הענין במנינים  
ובמתעשים כי צמחנו ממצא הבעל נפש מחובר ממניע  
ומתנועע וממצא האבן שהוא המתנועע האחרון שלא יניע  
כלל לא בעצם ולא במקרה ויחייבו שימצא המניע ג"כ נבדל  
המתנועע ולא יתנועע לא בעצם ולא במקרה ובבנתו  
ויורדו כל הספקות כי בעצם והמקרה כשימצאו יחד אינם  
שני דברים שהם קצוות כי המקרה אינו קצה כי לא ימצא  
מחלי נושא ולא המקרה הם נמשכים מזד הזורז או  
שחסיב מזד החומר ואינם נמצאים בעצמם ולכן לא  
יחסיב כשימצא העצם בלי המקרה שימצא המקרה מחלי  
העצם וגם החיות והדבור אף שימצאו מחוברים לא יצדק  
אם ימצא החיות מחלי דבור שימצא הדבור כי הדבור הוא  
נמצא בחיות על צד השלמות והקצות לא על צד שוה קצה  
ושלמות ולכן היה אפשר שימצא הסבין ולא ימצא החידור  
בצדס לא נמצא לעולם נבדל מהדבור ולא הדבור מהחיות  
חיים הם בשותף הם אף שהבחינו יצאם שהחיות נמצא  
הבהמה לפרהיו יאמר ואחר שיהיה

**אמר** הרב עיון שלישו פילוסופי בזה הענין הקלוק מדברי אריסטו ו'אע"פ שהביאו בענין אחר וכו'. עד נמצאות רבות הוות ונפסדות, והתקל השיי הוא שקר ג"כ, וביאורו שאם היה כל נמצא נופל תחת ההיות וההפסד והיו כ"א הנמצאות כלם אפשר ההפסד והאפשר במין א"ל בכחיה מזלתיו היותו כמו שדעת כי האפשרות במין הוא אפשרות נגמיה והאפשרות בדברים הנמצאים מחוייב שאם לא יהיה כן לא יהיה אפשר ו'א"כ יחוייב שיפסדו הנמצאות כלם

**עין שליש (ג) והאשר במין** ואשר בהכרח מבלי חרות  
הרצון בלא שאם לא אהשכחתי האשכחתי לשמול בעת  
מן העתים באחד מאישי המין לא יהיה אפשר אבל כנעני ואין  
אין דומה אל האשכחתי ותכח שאם באיש אחד לעשות פעולות  
סוד או ללמוד מהם מן הכחכות מן הכח אשר בו הנה יתכן  
שלא יגיע לעולם לא יהיה בזה בלע פועל האשכחתי כי יתכן  
שעל אשכחתי באיש אחד, בזה שאמר הכח מורינו שאם יתכן  
לא כנעני פועל אשכחתי והאשכחתי בו אהת מן המבטאות  
אשכחתי ההשכחתי, ישי של גורל למצור שכלי ומעון הכחתי כי

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

הנמצאות כלם בהכרח, וכשיפסדו כלם מן השקר שימצא דבר, כי לא ישאר מי שימצא דבר, ולזה יתחייב שלא יהיה דבר נמצא כלל, ואנחנו נראה דברים נמצאים והנה אנחנו נמצאים, א"כ יתחייב בהכרח בזה העיון, אחד שיש נמצאות הוות נפסדות כמו שנראה, שיהיה נמצא אחד לא הווה ולא נפסד, וזה הנמצא שאינו לא הווה ולא נפסד אין אפשרות הפסד בו כלל, <sup>א</sup> אבל הוא מחוייב המציאות לא אפשר המציאות. אמר עוד שלא ימלט היותו מחוייב המציאות מהיותו בבחינת עצמו או בבחינת סבתו, עד שיהיה מציאותו והעדרו אפשר בבחינת עצמו ומחוייב בבחינת סבתו, ותהיה סבתו היא המחוייבת המציאות כמו שזכר בתשע עשרה. הנה כבר התבאר שא"א בהכרח סבלתי שיהיה נמצא מחוייב המציאות בבחינת עצמו, ולולא הוא לא היה נמצא כלל לא הווה נפסד ולא מה שאינו לא הווה ולא נפסד, <sup>ב</sup> אם יש דבר נמצא כן, כמו שיאמר אריסטו, <sup>ג</sup> ר"ל שאינו הווה ולא נפסד להיותו עלול בעלה מחוייבת המציאות, וזה מופת אין ספק בו ולא מחלוקת ולא דחיה אלא למי שיסכל דרך המופת. אחר כן נאמר כי כל מחוייב המציאות בבחינת עצמו ראוי בהכרח שלא תמצא למציאותו סבה, כמו שנזכר בהקדמה העשירייה (ג"ח פסגרים מה), ולא יהיה בו רבוי ענינים כלל כמו שנזכר בהקדמה הב"א, ולזה יתחייב שלא יהיה נוף ולא כת נוף כמו שנזכר בהקדמה השתים עשרה, הנה כבר התבאר במופת לפי זה העיון שיש נמצא מחוייב המציאות בבחינת עצמו בהכרח, והוא אשר אין סבה למציאותו ואין

שם טוב

אשרי

כלם בהכרח וכשיפסדו כלם מן השקר שימצא דבר כי לא ישאר מי שימצא דבר, ולזה יתחייב שלא יהיה דבר נמצא כלל והנה אנחנו נמצאים ויתחייב א"כ בהכרח בזה העיון אחד שיש נמצאות הוות ונפסדות כמו שנראה שיהיה נמצא אחד לא הווה ולא נפסד, וזה הנמצא שאינו הווה ולא נפסד אין אפשרות להפסד בו כלל אבל הוא מחוייב המציאות לא אפשר המציאות. אחר השלים זה ואמר זה הדבר שאינו לא הווה ולא נפסד ואין אפשרות ההפסד בו כלל אבל הוא מחוייב המציאות לא ימלט היותו מחוייב המציאות בבחינת עצמו או בבחינת סבתו ותהיה סבתו היא המחוייבת המציאות כמו שזכר ב"ש כבר התבאר שא"א אפשר סבלתי שיהיה נמצא מחוייב המציאות בבחינת עצמו ולולא הוא לא היה נמצא כלל לא הווה ולא נפסד, <sup>א</sup> אם יש דבר נמצא כן כמו שאמר אריסטו, <sup>ב</sup> ר"ל שאינו הווה ולא נפסד להיותו עלול בעלה מחוייבת המציאות, וזה המופת אין ספק בו ולא דחיה ולא מחלוקת אלא למי שיסכל דרך המופת:

אמר שם טוב מזה הדיבור הרב בזה המופת נאמרו כי זה הוא לקוח מדברי אריסטו <sup>א</sup> לא שהביאו בזה

בהכרח שיפסדו כלם לאחד מהנמצאות כלם אחר שהוא אפשר שיפסדו כלם והאפשר במין מחוייב שיהא לפעול בהכרח, ואם נאמר שכל הנמצאות יפסדו אבל לא יפסדו בעת אחת כלם יחד אלא זה אחר זה ונאמר שיפסדו הגלגלים כלם ויזיחו כלם נמצא בזה העולם השפל ההיווה וההפסד זה אי אפשר כי הגלגלים א"כ שיקבלו ההיווה וההפסד כי אילו יקבלו ההיווה וההפסד יהיה מנועם ויזיחו ולכל הטעם יזיחו ויפסדו מקץ ויזיחו אל שיהיו מקיפים כללתי הכלית וזה שקר, כי אלו היו הנמצאים כלם אפשריים ההפסד א"כ היה ההומר הראשון אפשר ההפסד ואם היה נפסד הריגול לא היה שום דבר בעולם השפל נמצא אחר שנעדר הריגול ואנחנו נראה שנתנו נמצאים א"כ אי אפשר בשום דבר שיהיו הנמצאות כולם אפשרות ההפסד, ואם נאמר עדיין יפסדו כלם זה אי אפשר כי זה מנוח לפי הנחת ההקדמות ואם עבר זמן כלתי בעת תחילת שלא נפסדו אם כן לא יפסדו לעולם ואע"פ שאמר בפ' עשרים שאין זה המופת נכונה על הקדמות הוא כפי הסבה הטבעית: <sup>א</sup> אבל הוא מחוייב המציאות. <sup>ב</sup> ר"ל זה אינו מתחייב מן החלוקה אשר כבר קדמה לולא הנחת הקדמות: <sup>ג</sup> י אם יש דבר נמצא כן.

הענין, וזוהו הדרך יש מהמבוכה מה שלא יעלה כי זכו דרך אכן סיני לקוח מטבע הנמצא בזה שהוא נמצא והוא לקיחת החיות והאפשרות ולכן היו הקדמותיו כלולות ולכן יוגעם התפיסה כפי מה שהתבאר בספר ההפלה ובספר הפלת ההפלה, והוא כי מה שהניח הרב כי הדבר המחוייב מלד סבתו הוא אפשרי מלד עצמו אם יהיה זאת הקריאה מלד שהוא עלול אנחנו רוצים שהוא אפשרי יהיה זאת הקריאה אמיתית אבל אם נאמר שיש בו דבר מאפשרות ותחיתות כמו שיראה שיתבאר ב"ס הוא דבר רחוק מהאמת כי השכלים הנבדלים אין בהם אפשרות לכלל אחר שאין בהם חומר ואם אין בהם כחניות. אבל הדרך אשר הלך בו אריסטו <sup>א</sup> אני אגיד לך, אנחנו נראה אלו הדברים ההיווים ונפסדים וכן אלו שהם תחת גלגל הירח ואם היו הגרמים השמימיים ההיווים ונפסדים יתחייב שיהיה להם חמרים אחרים ממה שיתבאר ואלו החמרים אם היו ההיווים יתחייב גם כן שיהיו להם חמרים אחרים ויך הדבר לבני"ח וכבר נתבאר שאם לא ימצא ראשון לא ימצא אחרון אם כן יתחייב שימצא בכלן גשם נצחי בלתי הווה ולא נפסד וזה הגשם אם לא יתנועע לא יהיה סבה לעולם דבר שיתנועע ויפסד כי הוא גשם וכל גשם לא יגיע אם לא יתנועע וזה המתנועע ינטרף אל מניע וזה לא ילך אל בדיח אם כן יתחייב שימצא בכלן מתנועע ראשון ומניע ראשון אינו לא הווה ולא נפסד לא יגיע פעם ולא ינוח פעם וכן המתנועע יתחייב שיהיה נצחי המתנועע שאם לא כן ילכו המניעים לבני"ח ואחר שיהיה זה כן אלו הדברים ההיווים הנפסדים לא ימצאו אבל אלו הנמצאים אם כן יש בכלן נמצא ראשון מתנועע תמיד ומניע יגיע זה המתנועע וזהו האלוהה יתעלה שמו. עוד אמר הרב כי כל מחוייב המציאות בבחינת

## קרישקש

עשר והכל מתקיים באישים מתחלפים א"כ איך ראוי שיפסדו הנמצאות כלם אם ההפסד אפשרי והנה ההווה יעדר בכל איש הסין ב"ח שההפסד אינו סבת האפשר אבל הוא מחוייב שהתבטחם הם סבת ההפסד. ולא ימלתי להבין עובדן ארוננו למה קראו אפשרי: ע"ן

שארם על דרך מושל אפשר שיהיה קודם שימות ואפשר שלא יחלה ושני האפשריים מתקיימים כמו שמתים בלא חולי כמתי בלחמה הרוני מלכות וטובעים בים ונתינת שתאומית וכן האדם יזיח ימותה הם ואפשר שלא יהיה או גבור או הליש או עני או

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

ואין בו הרכבה, ולזה לא יהיה גוף ולא כח בגוף, וזהו השם יתדל שמו. וכן יתבאר במופת בקלות שחייב המציאות בכחיות העצם מן השקר הוא שימצא לשנים <sup>ב</sup> כי יהיה מין חיוב המציאות ענין נוסף על עצם כל אחד משניהם, ולא יהיה אחד משניהם מחייב המציאות בעצמו לבד, אבל מחייב בענין ההוא אשר הוא מין חיוב המציאות אשר נמצא לזה ולזולתו. והנה יתבאר בפנים רבים כי המחייב המציאות <sup>ל</sup> אי אפשר בו השניות כלל לא דומה ולא הפך, ועלת זה כולו הפשיטות הגמורה והשלמות הגמורה אשר לא יעדר ממנו דבר חוץ מעצמו כמנו ועד העלה והסבה מכל צד, אם כן אין השתתפות בו כלל:

**עיון רביעי** פילוסופי גם כן ידוע, שאנחנו נראה תמיד ענינים יהיו בכח ויצאו אל הפעל, וכל מה שיצא מן הכח אל הפעל יש לו מוציא חוצה לו, כמו שנזכר בהקדמה השמנה עשרה, ומבואר

### אפודי

ר"ל והם הנגלים כלם: ביהיה מן חיוב המציאות ענין נוסף. רוצה לומר אם היו שנים והיו שניהם מחייבים המציאות יתחייב שיהיה ציורים י"ז זה ענין יבדיל בין זה לזה ויהיה ח"כ ענין נוסף על עצמות מחייב המציאות ויהיה מורכב זה שקר, ובסוף הס' יתראה כרב ההכחות נכבד ע"ז הענין: ל אי אפשר בו השניות. ר"ל ח"כ שיהיו שנים:

### שם מוב

בכחיות עצמו ראו כי נכרח שלל תמצא למציאותו סבה כי אם היה למציאותו סבה שיהיה חוץ ממנו לא יהיה מחייב המציאות ולא יהיו בו רבוי ענינים כלל כי כל מה שיש בו רבוי בין מענינים שהוא חסר והאורה בין מכמות בין מעצם ומקרה בין מציאות ומחזק הוא מורכב והמורכב הוא עלול ואם כן יתחייב לפי זה שחייב המציאות שלא יהיה לו גוף ולא כח בגוף, ולכיוצא זה נשתמש הרב מאלו ההקדמות

מהקדמה ה' ומהקדמה האחת ועשרים ומהקדמה השמים ועשרים וזהו דרך צ"ס ולא זכרו אריסטו ויש בו עליו חשבות הרבה לעיין בהם עינין בספר ההפלה וההפלה ההפלה, הנה כבר התבאר בחומת שיש נמצא מחייב המציאות בכחיות עצמו והוא אשר אין סבה למציאותו ואין בו הרכבה, ולזה לא יהיה לא גוף ולא כח בגוף וזהו השם יתפלה שמו, אם כן יתבאר בזה הדרך ג' דרושים מציאות השם ואחדותו ושאלו גוף ואינו כח בגוף ויתחייב גם כן שאינו משתנה: אמר הרב. וכן יתבאר במופת שחייב המציאות בכחיות העצם מן השקר שימצא לשנים כי יהיה מחייב המציאות בכחיות העצם ענין נוסף על העצם, והרצון בזה כי אם היו שני מחייבי המציאות אחד שיהיה כל אחד מהם מחייב המציאות יתחייב שיהיו מחייב המציאות הוא היותו זולת עצמו כי אם היה עצמו היותו מחייב המציאות לא תמצא ולזולתו, והכ"כ אצרכה או יתחק הוא ארס צמה שהוא אצרכה או יתחק, אם תאמר כי אצרכה ארס צמה שהוא אצרכה לא תמצא האנושיות ולזולתו אם הוא לענין נוסף לאצרכה אם כן יהיה כחב מעצמו עליו ואם היה לטבע מחסוק רוצה לומר לענין כלול נוסף על עצמו ואם הוא עצמו היה כל אחד מהשניים מחסוק משני טבעים מענין כולל ומענין מיוחד והמורכב עלול בלתי מחייב מעצמותו ומחייב המציאות אין לו עלה, הנה מנאר שהמחייב המציאות אחד, ואמר ב"ר שזה המופת הוא קרוב מן המופת ואם יראה ממנו שהוא מופת לפי שכן זה המופת הוא כח מאמר האומר שהענין בין שני מחייבי המציאות לא ימצא שיהיה אם שני צדדים וישתתפו בתואר המיני, ואם במין וישתתפו בתואר הסוג, וכל שני ההשתתפות אהם ימצאו למורכבים, וחסרון זה המופת שכבר התבאר שהנה מציאות משתנות והם פשוטות לא יהיו משתנות במין ולא באישים והם השכלים הנכדדים אבל יתבאר מעניה שייחויב שיהיו גם המנאמר מציאות והקודם ואם לא יושכל שם שני כלל, ומופת צ"ס ילם על זה הדופן מחייב המציאות אם היו שנים הנה לא יתמע אם שיהיה ההשתתפות אשר ציניהם במספר או במין או היה השני במספר היו מסכימין במין ואם היה ההשתתפות במין היו מסכימין בסוג וכל ד' אלו המינים יחייבו שיהיה מחייב המציאות מורכב ואם היה ההשתתפות אשר ציניהם בקדימה ואחור יחייבו שיהיה מחייב המציאות אחד והוא הקודם העלה לכלם וזה אמר, הנה אם כן מחייב המציאות אחד אחר שלא יהיו הנה זולת ה' חלקים בטלו השנים ונחתמת השלישי הנשאר: אמר שם טוב זה המופת לפי דעתי אינו מופת אם לא יתבאר ראשונה שאי אפשר שיהיה מחייב המציאות מורכב מפני שכל מורכב צריך אל מרכיב כמו שיחשב בתחלת הדעת והוא לדעת צ"ס הגרס השמיני הוא מורכב מחמר וזורה והוא קדום והוא ראוי לדעת מי חדר הצורה הזאת אל זאת החמר, ואם נאמר שהכל הנבדל חדרו בתמידות כמו שהאר יתחייב המהשגח אף יתחייב המבדל חמר וזורה וזה דבר לא יצויר בשכל ולכן לא היה זה הדרך מופתי, אבל הדרך צ"ס הלך בה אריסטו<sup>ו</sup> הוא מופתי למה שהתבאר שללו הנגלים יגיעו השלילים אם כן הנגלים אי אפשר שיהיו אלוהיות והשלילים הנבדלים התבאר שימצא בהם הקדימה והאחור אף שלא יהיו עלות ועלולים קצתם מתקנים ויתבאר שימצא שכל נבדל קודם לכל השכלים הנבדלים אם כן זה האלוהי, והוא אחד כי אם היו שנים היו שנים שיהיו ולא יתמצא בהם הקודם והמתאחר וכבר התבאר שזה שקר אם כן יחייבו שהשם יתעלה הוא אחד. עוד אחר הנה יתבאר בפנים רבים כי המחייב אי אפשר בו השניות כלל שאם היה לו שני לא יתמע אם שיהיה דומה לו או הפך לו, ואם היה דומה לו לא יושכל הרבוי והשניות אלא בהיות שני משכנים או מתשכן אחד בשני עתים ואם לא ידמו מכל ד' הנה יסכימו בדברים או יתפסחו ומחייב המציאות אין הרכבה בו, וזה מה שרמז עליו הרב וזהו הדרך השני בעצמו:

**אמר** הרב עיון רביעי פילוסופי לכא ששהי"ת נמצא ואינו גוף ולא כח בגוף והוא אחד, ותוארו הוא כן, ידענו שהנחנו נמצא תמיד ענינים יהיו כח ויצאו לפועל וכל מה שיצא מהכח אל הפועל יש לו מוציא חוצה לו

### קישוקש

שהנשם האחד אינו דומה לגשם האחר אם כן הוא בעל שני ענינים בהכרח:

שה

עיון רביעי (ד) כי כל גשם אמנם הוא אחד מפני ענין נוסף בו על היותו גשם, פירוש שההדורים מצד שכלם שונים בצורת הגשמייות שהם הג' חלקים והם מתחלפים זה מזה

## מורה נבוכים חלק שני פרק א

ומבואר הוא נ"כ שהמוציא ההוא היה מוציא בכח ואחר כך שב מוציא בפעל, ועלת היותו אז בכח, אם למונע מעצמו, או ליחס אחד היה נעדר מקודם בינו ובין מה שהוציאו וכשיהיה לו היחס ההוא הוציא בפעל, וכל אחד מאלו השנים יחייב מוציא או מסיר מונע בהכרח, וכן ראוי שיאמר במוציא השני או מסיר המונע וזה לא ילך אל לא תכלית ואי אפשר מכלתי הגיע אל מוציא מבח אל פעל יהיה נמצא לעולם על ענין אחד ואין בו כח כלל, רוצה לומר שלא יהיה בו בעצמו דבר בכח, שאם היה בו בעצמו אפשרות היה נעדר כמו שנזכר בשלושה ועשרים, וכן השקך שיהיה זה בעל חמר אבל נבדל כמו שנזכר בעשרים וארבע, והנבדל אשר אין אפשרות בו כלל אבל הוא נמצא בעצמו הוא האלוה יתברך, וכבר התבאר שאינו גוף א"כ הוא אחד, כמו שנזכר בהקדמה השש עשרה, ואלו כלם דרכים מופתיים על מציאות אלוה אחד לא גוף ולא כח בגוף עם האמין קרמות העולם. והנה גם כן דרך מופתי על הרחקת הגשמות והעמיד האחדות, וזה שאלו היו שני אלוהות היה מתחייב בהכרח שיהיה להם ענין אחד שישתתפו בו, והוא הענין אשר בו הוא ראוי כל אחד משניהם שיהיה אלוה, ולהם ענין אחד בהכרח בו נפל ההפרש והיו שנים, אם שיהיה בכל אחד משניהם ענין בלתי הענין אשר באחר, ויהיה כל אחד משניהם מורכב משני ענינים, ואין אחד משניהם סבה ראשונה ולא מחוייב המציאות בבחינת עצמו, אבל כל אחד משניהם בעל סבות כמו שהתבאר בהקדמה תשע עשרה, ואם שיהיה ענין ההפרש נמצא באחד משניהם, ויהיה זה אשר בו שני הענינים בלתי מחוייב המציאות בעצמו: דרך אחר ביהוד, כבר התבאר (בפיק ט"ז חלק ה') במופת כי הנמצא כלו כאיש אחד נקשר קצתו בקצתו, ושכחות הגלגל מתפשטות בזה החמר התחתון ומבינים אותו, וכן השקך עם זה אשר התבאר שיהיה האלוה האחד מתעסק לבדו בחלק מחלקי זה הנמצא והאלוה השני יתעסק לבדו בחלק אחר, מפני שזה נקשר בזה ולא ישאר בחלוקה, אלא שיהיה זה עושה עת אחת וזה עושה עת אחרת, וא

או

## שם טוב

לו כמו שאמר בהקדמה ה"ח, ויתבאר גם כן שהמוציא ההוא היה מוציא בכח ואחר כך שב מוציא בפעל ועלת היותו אז בכח אם למונע מעצמו או ליחס אחד היה נעדר מקודם בינו ובין מה שהוציאו וכשיהיה לו היחס ההוא הוציאו בפעל, וכל אחד מאלו השנים יחייב מוציא או מסיר מונע בהכרח, וכן ראוי שיאמר במוציא השני או מסיר המונע וזה לא ילך אל לא תכלית ואי אפשר מכלתי הגיע אל מוציא מבח אל פעל יהיה נמצא לעולם על ענין אחד ואין בו כח כלל, רוצה לומר שלא יהיה בו בעצמו דבר בכח, שאם היה בו בעצמו אפשרות היה נעדר כמו שנזכר בשלושה ועשרים, וכן השקך שיהיה זה בעל חמר אבל נבדל כמו שנזכר בעשרים וארבע, והנבדל אשר אין אפשרות בו כלל אבל הוא נמצא בעצמו הוא האלוה יתברך, וכבר התבאר שאינו גוף א"כ הוא אחד, כמו שנזכר בהקדמה השש עשרה, ואלו כלם דרכים מופתיים על מציאות אלוה אחד לא גוף ולא כח בגוף עם האמין קרמות העולם. והנה גם כן דרך מופתי על הרחקת הגשמות והעמיד האחדות, וזה שאלו היו שני אלוהות היה מתחייב בהכרח שיהיה להם ענין אחד שישתתפו בו, והוא הענין אשר בו הוא ראוי כל אחד משניהם שיהיה אלוה, ולהם ענין אחד בהכרח בו נפל ההפרש והיו שנים, אם שיהיה בכל אחד משניהם ענין בלתי הענין אשר באחר, ויהיה כל אחד משניהם מורכב משני ענינים, ואין אחד משניהם סבה ראשונה ולא מחוייב המציאות בבחינת עצמו, אבל כל אחד משניהם בעל סבות כמו שהתבאר בהקדמה תשע עשרה, ואם שיהיה ענין ההפרש נמצא באחד משניהם, ויהיה זה אשר בו שני הענינים בלתי מחוייב המציאות בעצמו:

## אפרי

מ אלל כ"א משניהם בו. ר"ל אחד שיהיו מורכבים משני דברים: ג ואם שיהיה ענין ההפרש נמצא בו. ר"ל שאם היה הנבדל אשר בין שיהיה נמצא לאחד ולאחד לא יהיה בו שום דבר נוסף א"כ יהיה אותו אשר נמצא בו הנבדל הוא מורכב ואותו אשר נמצא בו הפסיקות הנמור יהיה מחוייב המציאות: וזה לא ילך אל בנ"ח וא"א מכלתי הנוע אל מוציא מהכח אל הפועל יהיה נמצא לעולם אין בו כח כלל, ר"ל שלא יהיה לו בעצמו דבר נמצא בכח ששם היה בעצמו דבר נמצא בכח היה בו אפשרות ויתכן שלא ימצא בפועל אם כן היה נעדר אפשרות כמו שנזכר ב"ד, ואחר שהתבאר שחייב שיהיה בכח דבר שאין בו אפשרות כלל, הנבדל אשר אין בו אפשרות כלל אלא הוא נמצא בעצמו הוא האלוה, וכבר התבאר ששם אינו גוף ולא כח בגוף עם האמין קדמות העולם: אמר שם טוב זה הדרך אשר יתבאר ממנו מציאות השם המענין בו ויכול לדעת שהוא הדרך הראשון אשר עשה הריב אלא שזה המופת הקדמותיו הם יותר כוללות מהדרך הראשון, כי הדרך הראשון הונח שיש מציאות אשר ינוע החמר הראשון ושוב לא ילך לבנ"ח אבל וחייב שינוע הדבר על תנועת הגלגל ותנועת הגלגל יחייב שיהיה נחיתות תמידית והמניע ג"כ שיהיה נחיתות תמידית וההנעה ולא יאז מהכח אל הפועל, ואולם מה שאמר הרב כי הנבדל אשר אין בו אפשרות כלל אלא הוא נמצא בעצמו האלוה אינו כן כי השכלים הנבדלים אין בהם אפשרות כלל ואינם אלוהות, וזהו אשר אמר הרב הוא לדעת כ"ס כי כל הדברים הם אפשריים מצד עצמם אף שיהיו מחוייבים מצד סבתם וכבר יתבאר בטעם זה, ובס זה המופת שהניא שהוא אחד הוא כנוי על הקדמה האומרת כי כל מה ששטו גוף לא יושכל בו מנין וכו', והשכלים הנבדלים לא יושכל בהם מנין כלל אלא בהיות עלות ועלולים, וכבר ביארתי שימושכל בהם אף שלא יהיו עלות ועלולים. וזה מה שראוי להעיר על זה העיון הרביעי שאמר הרב:

אמר והנה גם כן דרך מופת על הרחקת הגשמות ופמידת האחדות, וזה שאלו היו בכח שני אלוהות היה מתחייב בהכרח שיהיה להם ענין וישתתפו בו כי מצד ששם אלוהות יחייב שיהיה דבר תשותף לכל שניהם, כי אם נאמר שיש בכח שני אנשים יחייב שישתתפו בענין האנושית ויחייב שימצא בהם דבר שיהיו נפרשים זה מזה שאם לא יהיו נפרשים לא היו שנים ואם היה בכל אחד משניהם ענין בלתי האחד יהיה כל אחד משניהם מורכב משנים, ואין אחד מהם סבה ראשונה ולא מחוייב המציאות בבחינת עצמו אבל כל אחד משניהם בעל סבות כמו שיתבאר בתשע עשרה, ואם היה ענין ההפרש נמצא באחד משניהם יהיה זה אשר בו שני הענינים בלתי מחוייב המציאות: אמר שם טוב כבר הביא החכם רבי משה הנדבני שזה הדרך הוא דרך השני ואינו דרך שלישי עם שנים ששנו לדרך שלישי, והתפסה אשר השני למופת השני ישיג לזה וראוי להעתיקו הנה ואין צורך להאריך: אמר הרב דרך אחר בייחוד, כבר יתבאר במופת כי בהנמא כלו כאיש אחד נקשר קצתו בקצתו ונאכחות הגלגל מתפשטות בזה החמר ומבינים אותו, ויכרצו בו כי עולם השכל הוא נקשר עם עולם הגלגלים וכחות הגלגלים הם נקשרים בזה העולם ומבינים אותו, ויכרצו שהגלגל הוא הפועל הנזכר והגלגל הוא המכין. ואחר שהוכח זה מן השקך שיהיה אלוה אחד נקשר בחלק מחלקי הנמצא בנפרד מאלוה אחד על שיהיה הוא עלה לקצת זה העולם והאלוה ה"ב יפרד בחלק האחר כמו שיתפרדו ג' מלכים זה מזה זה נבדל מלכותו ולא ינהיג מלכותו, כי אם היה הדבר כן לא היה העולם נקשר זה לזה ולא יאמר



## מורה נבוכים הקק שני פרק א

או שיהיו שניהם יחד עושים כאחד תמיד עד שלא תשלם פעולה מן הפעולות אלא משניהם יחד. אמנם היות זה עושה עת וזה עושה עת אחרת הוא שקר מפני רבים, שאם היה הזמן אשר יעשה בו האחד מהם אפשר שיעשה בו האחר, מה הסבה המהיבית שיעשה זה ויבטל זה, ואם היה הזמן אשר יעשה האחד מהם נמנע על האחר לעשות בו, תהיה שם סבה אחרת היא אשר חייבה אפשרות הפעל לזה והמנעו מזה, אחר שהזמן כלו אין חלוק בו <sup>פ</sup> והנושא למעשה נושא אחד נקשר קצתו בקצתו כמו שבארנו, ועוד שכל אחד משניהם יהיה נופל תחת הזמן אחר שמעשרו מחובר בזמן, ועוד שכל אחד משניהם יצא מן הכח אל הפעל בזמן עשייתו מה שיפעל וצריך כל אחד משניהם מוציא מן הכח אל הפעל, ועוד יהיה בעצם כל אחד משניהם אפשרות. ואמנם אם יהיו שניהם יחד עושים תמיד כל מה שבמצאות עד שלא יעשה אחד מהם בלתי האחר, זה נ"כ שקר כמו שאמר, וזה שכל כלל שלא ישלם פעל אחד אלא בכלו אין אחד ממנו פועל בבהינת עצמו ואין אחד ממנו נ"כ סבה ראשונה לפעל ההוא אכל הסבה הראשונה התחבר הכלל, ובכך התבאר במופת שמחוייב המציאות ראוי בהכרח שלא יהיה לו סבה, ועוד שהתקבץ הכלל פעולה אחת והיא צריכה סבה אחרת והיא מקבצת הכלל, ואם היה המקבץ לכלל ההוא אשר לא ישלם הפעל אלא בו אחד יהיה הוא השם בלא ספק, ואם יהיה המקבץ לכלל ההוא נ"כ כלל אחד התחייב לכלל השני כמו שהתחייב לכלל הראשון, וא"א מבליתי הניע לאחד הוא הסבה במציאות זה הנמצא האחד, על אי זה דרך שהוא אם על דרך חדושו אחר העדר או על דרך החיוב, הגה כבר התבאר לך גם כן בזה הדרך שהיות הנמצא כולו אחד הורנו על שמציאו אחד: דרך אחר בהרחקת הגשמות, כל גשם מורכב כמו שנזכר בשנים ועשרים, וכל מורכב א"א לו מבליתי פועל הוא הסבה למציאות צורתו בחמר יסלו. ומבואר הוא מאד שכל גשם מקבל חלוקה ויש לו רחקים, א"כ הוא נושא למקרים בלא ספק, אין הגשם א"כ אחד לא מצד חלוקתו ולא מצד הרכבתו, ר"ל היותו שנים במאמר, כי כל גשם אמנם הוא גשם אחד <sup>ע</sup> מפני ענין אחד מוסף בו על היותו גשם א"כ הוא בעל שני ענינים בהכרח, וכבר התבאר במופת שהמחוייב המציאות אין הרכבה בו בשום פנים, ואחר הקדים אלו המופתים אתחיל לבאר דרכנו <sup>פ</sup> כמו שיעדנו:

## פרק

## אפודי

## שם טוב

ס והנושא לתעשה נושא אחד. ר"ל העולם כולו: ע מפני ענין אחד מוסף בו. ר"ל והענין הנושא הוא הגורם הפענתי: <sup>פ</sup> כמו שיעדנו. ר"ל ב"ש ע"א:

ישר בה החלוקה אלא שיהיה זה עושה עת וזה עושה עת אחרת או שיהיו שניהם עושים יחד כאחד תמיד עד שלא תשלם פעולה מן הפעולות אלא משניהם יחד. אמנם היות האחד עושה עת והאחר עושה עת אחרת הוא שקר מפני רבים, שאם היה הזמן אשר יעשה בו האחד מהם אפשר שיעשה בו האחר, מה הסבה המהיבית שיעשה זה ויבטל זה, ואם היה הזמן אשר יעשה האחד מהם נמנע על האחר לעשות בו, תהיה שם סבה אחרת היא אשר חייבה אפשרות הפעל לזה והמנעו מזה, אחר שהזמן כלו אין חלוק בו <sup>פ</sup> והנושא למעשה נושא אחד נקשר קצתו בקצתו כמו שבארנו, ועוד שכל אחד משניהם יהיה נופל תחת הזמן אחר שמעשרו מחובר בזמן, ועוד שכל אחד משניהם יצא מן הכח אל הפעל בזמן עשייתו מה שיפעל וצריך כל אחד משניהם מוציא מן הכח אל הפעל, ועוד יהיה בעצם כל אחד משניהם אפשרות. ואמנם אם יהיו שניהם יחד עושים תמיד כל מה שבמצאות עד שלא יעשה אחד מהם בלתי האחר, זה נ"כ שקר כמו שאמר, וזה שכל כלל שלא ישלם פעל אחד אלא בכלו אין אחד ממנו פועל בבהינת עצמו ואין אחד ממנו נ"כ סבה ראשונה לפעל ההוא אכל הסבה הראשונה התחבר הכלל, ובכך התבאר במופת שמחוייב המציאות ראוי בהכרח שלא יהיה לו סבה, ועוד שהתקבץ הכלל פעולה אחת והיא צריכה סבה אחרת והיא מקבצת הכלל, ואם היה המקבץ לכלל ההוא אשר לא ישלם הפעל אלא בו אחד יהיה הוא השם בלא ספק, ואם יהיה המקבץ לכלל ההוא נ"כ כלל אחד התחייב לכלל השני כמו שהתחייב לכלל הראשון, וא"א מבליתי הניע לאחד הוא הסבה במציאות זה הנמצא האחד, על אי זה דרך שהוא אם על דרך חדושו אחר העדר או על דרך החיוב, הגה כבר התבאר לך גם כן בזה הדרך שהיות הנמצא כולו אחד הורנו על שמציאו אחד: דרך אחר בהרחקת הגשמות, כל גשם מורכב כמו שנזכר בשנים ועשרים, וכל מורכב א"א לו מבליתי פועל הוא הסבה למציאות צורתו בחמר יסלו. ומבואר הוא מאד שכל גשם מקבל חלוקה ויש לו רחקים, א"כ הוא נושא למקרים בלא ספק, אין הגשם א"כ אחד לא מצד חלוקתו ולא מצד הרכבתו, ר"ל היותו שנים במאמר, כי כל גשם אמנם הוא גשם אחד <sup>ע</sup> מפני ענין אחד מוסף בו על היותו גשם א"כ הוא בעל שני ענינים בהכרח, וכבר התבאר במופת שהמחוייב המציאות אין הרכבה בו בשום פנים, ואחר הקדים אלו המופתים אתחיל לבאר דרכנו <sup>פ</sup> כמו שיעדנו:

מפני רבים, שאם היה הזמן אשר יעשה בו האחד מהם אפשר שיעשה בו האחר, מה הסבה המהיבית שיעשה זה ויבטל זה, ואם היה הזמן אשר יעשה האחד מהם נמנע על האחר לעשות בו, תהיה שם סבה אחרת היא אשר חייבה אפשרות הפעל לזה והמנעו מזה, אחר שהזמן כלו אין חלוק בו <sup>פ</sup> והנושא למעשה נושא אחד נקשר קצתו בקצתו כמו שבארנו, ועוד שכל אחד משניהם יהיה נופל תחת הזמן אחר שמעשרו מחובר בזמן, ועוד שכל אחד משניהם יצא מן הכח אל הפעל בזמן עשייתו מה שיפעל וצריך כל אחד משניהם מוציא מן הכח אל הפעל, ועוד יהיה בעצם כל אחד משניהם אפשרות. ואמנם אם יהיו שניהם יחד עושים תמיד כל מה שבמצאות עד שלא יעשה אחד מהם בלתי האחר, זה נ"כ שקר כמו שאמר, וזה שכל כלל שלא ישלם פעל אחד אלא בכלו אין אחד ממנו פועל בבהינת עצמו ואין אחד ממנו נ"כ סבה ראשונה לפעל ההוא אכל הסבה הראשונה התחבר הכלל, ובכך התבאר במופת שמחוייב המציאות ראוי בהכרח שלא יהיה לו סבה, ועוד שהתקבץ הכלל פעולה אחת והיא צריכה סבה אחרת והיא מקבצת הכלל, ואם היה המקבץ לכלל ההוא אשר לא ישלם הפעל אלא בו אחד יהיה הוא השם בלא ספק, ואם יהיה המקבץ לכלל ההוא נ"כ כלל אחד התחייב לכלל השני כמו שהתחייב לכלל הראשון, וא"א מבליתי הניע לאחד הוא הסבה במציאות זה הנמצא האחד, על אי זה דרך שהוא אם על דרך חדושו אחר העדר או על דרך החיוב, הגה כבר התבאר לך גם כן בזה הדרך שהיות הנמצא כולו אחד הורנו על שמציאו אחד: דרך אחר בהרחקת הגשמות, כל גשם מורכב כמו שנזכר בשנים ועשרים, וכל מורכב א"א לו מבליתי פועל הוא הסבה למציאות צורתו בחמר יסלו. ומבואר הוא מאד שכל גשם מקבל חלוקה ויש לו רחקים, א"כ הוא נושא למקרים בלא ספק, אין הגשם א"כ אחד לא מצד חלוקתו ולא מצד הרכבתו, ר"ל היותו שנים במאמר, כי כל גשם אמנם הוא גשם אחד <sup>ע</sup> מפני ענין אחד מוסף בו על היותו גשם א"כ הוא בעל שני ענינים בהכרח, וכבר התבאר במופת שהמחוייב המציאות אין הרכבה בו בשום פנים, ואחר הקדים אלו המופתים אתחיל לבאר דרכנו <sup>פ</sup> כמו שיעדנו:

אמר הרב דרך אחר בהרחקת הגשמות, כל גשם מורכב וכל מורכב א"א לו מבליתי פועל הוא הסבה למציאות צורתו בחמר יסלו. ומבואר הוא מאד שכל גשם מקבל חלוקה ויש לו רחקים, א"כ הוא נושא למקרים בלא ספק, אין הגשם א"כ אחד לא מצד חלוקתו ולא מצד הרכבתו, ר"ל היותו שנים במאמר, כי כל גשם אמנם הוא גשם אחד <sup>ע</sup> מפני ענין אחד מוסף בו על היותו גשם א"כ הוא בעל שני ענינים בהכרח, וכבר התבאר במופת שהמחוייב המציאות אין הרכבה בו בשום פנים, ואחר הקדים אלו המופתים אתחיל לבאר דרכנו <sup>פ</sup> כמו שיעדנו:

## פרק

## מורה נבוכים חלק שני פרק ב

**פרק ב** זה הנשם החמישי והוא הנלגל לא ימלט מהיותו, אם הווה נפסד והתנועה גם כן הווה נפסדת, או יהיה בלתי הווה ולא נפסד כמו שיאמר בעל הריב, ואם היה הנלגל הווה נפסד יהיה מציאו אחר העדר הוא האל ית' שמו, וזה מושכל ראשון כי כל מה שנמצא אחר העדר יש לו מציאו בהכרח, ומן השקר שימציא עצמו, ואם היה זה הנלגל לא סר ולא יסוד היותו כן מתנועת תנועה תדירית נצחית. יתחייב לפי ההקדמות אשר הקדמנו שיהיה מניעו זאת התנועה הנצחית לא גוף ולא כח כגוף והוא האל יתעלה. הנה כבר התבאר לך שמציאות השם יתברך הוא המהוייב המציאות אשר אין סבה לו ולא אפשרות למציאותו בבחינת עצמו, הורו <sup>ה</sup> המופתים החותכים האמתיים על מציאותו יהיה העולם חדש אחר העדר או יהיה בלתי חדש אחר העדר הכל שווה. וכן הורו המופתים על היותו אחד ובלתי גוף כמו שהקדמנו, כי המופת על היותו אחד ובלתי גוף הנה יתבאר יהיה העולם חדש אחר העדר או לא יהיה הכל שווה, כמו שבארנו בדרך השלישי מן הדרכים הפילוסופיים, וכמו שבארנו בפירושי הרהקת הנשמות והעמדת האחדות בדרכים הפילוסופיים, והנה טוב אצלי שאשלים דעת הפילוסופים ואבאר ראיותיהם במציאות השכלית הנפרדים ואבאר השתוותם ליסוד תורתנו, ר"ל מציאות המלאכים, ואשלים זה הענין, ואח"כ אשוב למה שיעדתיו מהביא ראיות על חדוש העולם, כי החוקות שבראיות עליו לא יתאמתו ולא יתבארו אלא אחרי ידיעת מציאות השכלים הנפרדים, <sup>ב</sup> ואיך אביא ראיה על מציאותם, וא"כ מבילתי הקדים לפני זה הקדמה היא נר מאיר תעלומות זה המאמר כולו מה שקדם מפרקיו ומה שיתאחר, והוא זאת הקדמה:

הקדמה, דע כי מאמרי זה לא היתה כוונתי בו שאחבר בחכמה המבנית, או אבאר עניני החכמה האלהית על קצת דעות, או אביא מופת על מה שבא עליו המופת מהם, ולא היתה כוונתי בו שאבאר ואגזור תכונת הנלגלים, ולא שאניד מספרם, כי הספרים המחוברים בכל זה מספיקים, ואם לא היו מספיקים בענין מן הענינים לא יהיה מה שאומר אני אותו בענין ההוא טוב מכל מה שנאמר, ואמנם היתה הכוונה בזה המאמר מה שכבר הודעתוך אותו בפתיחתו, והוא באור ספקת הדת והראות אמתות נסתריה אשר הם נעלמים מהבנת ההמון, ולזה ראוי לך כשתראני מדבר בהעמיד השכלים הנפרדים ובמספרם, או במספר הנלגלים ובסבות תנועותיהם, או באמת ענין החמר והצורה

שם טוב

אפרדי

**פרק ב** זה הנשם החמישי וזוה הנלגל לא ימלט מהיותו הווה ונפסד וכו'. אחר שם טוב כבר הניח הרב כי הפועל אשר יפעל עת ולא יפעל עת אחרת הוא נופל תחת הזמן וגם צריך לאחר שיוציאו מן הכח אל הפעל ויהיה נצטוו אפשרי, ואם הדבר כן איך הניח הכה הרב שהשם יתעלה פועל העולם אחר העדר כי זה סותר למה שאמר למעלה. והתשובה בזה כי השם יתעלה הוא קדום ורצונו הוא קדום ג"כ והעולם אי"כ שיהיה קדום כפי מה שנבאר אחר זה, א"כ יתחייב שיהיה מחודש והשם המציאו כאשר גזר חכמתו, אחר שאל"ה שיהיה קדמון,

ואם היה אי"כ שיהיה קדמון מחוייב שיתחדש בזמן וזאת זמן, א"כ התבאר כי"ל העולם מחודש שיש לו מחדש: וזה הדרך הוא מושכל ראשון, ולכן רצה הקב"ה לתת יום אחד לנוו בו כדי שמתנו יודע שהעולם מחודש מבילתי שיתרדף אדם אל חקירה רבה ועיין גדול בספרים, ולמה שזה היום מביא לנו לדעת שיש נמצא ראשון ואחד ושלישי גוף ולא כח בגוף ובילתי משתקם, המחללו חייב סקילה בכלל הוא עובד ע"ז או מנזק השם כמו שיבאר הרב אחר זה, א"כ אם העולם מחודש יש לו מחדש, ואם היה הנלגל לא סר ולא יסוד היותו כן מתנועת תנועה תדירית נצחית יתחייב לפי ההקדמות אשר קדמו שיהיה מניע זאת התנועה הנצחית אינו גוף ולא כח בגוף והוא האל ית' שמו, ככה כבר התבאר לך מציאות הש"י והוא המחוייב המציאות וכו', הנה המופתים החותכים אמתיים על מציאותו כן יהיה העולם קדמון או חדש, וכן הורו המופתים על היותו אחד ובלתי גוף בין יהיה העולם חדש בין יהיה העולם קדמון, וזה מה שיהיה כוונת הרב עד הנה: והנה אחר הרב שישלים דעת הפילוסופים במציאות השכלים הנבדלים ויבאר שהפילוסופים משתקם עם יסודות תורתנו, ר"ל מציאות המלאכים ואחר כך ישוב למה שיעד להביא ראיות על חדוש העולם, ואמר הרב כי לא הביאו עתה ראיה על חדוש העולם למה כי החוקות שבראיות עליו לא יתאמתו ולא יתבארו אלא אחר ידיעת מציאות השכלים נבדלים, ואמר ואיך אביא ראיה על מציאותם, הרצו שאל"ה להביא ראיה על מציאותם מבילתי הקדים זאת ההקדמה, או יראה שחדוש העולם לא יתבאר אלא אחר העמידה על השכלים הנבדלים ולהעמיד גם כן איכות הכחא ראיה על מציאותם, ואחר שהענין כן אי אפשר מבילתי הקדים לפני זה הקדמה והוא מאיר תעלומות זה המאמר כלו ממה שיקדם ומה שיתאחר:

**הקדמה**, דע כי מאמרי זה וכו'. הכוונה בזה כי כל מה שידבר הרב בענין החכמה הטבעית והחכמה האלהית לא היתה להגיד הדעות הכס אלא לבאר ספקות הדת והראות אמתות סתריה שם נעלמים אע"פ [מורה נבוכים ח"ב]

## מודה נבוכים חלק שני פרק ב ג ד

והצורה, אז בענין השפע האלהי, וכיוצא באלו הענינים, שלא תחשוב או יעלה בלבך שאני אמנם כוונתי לאמת הענין ההוא הפילוסופי לבר, כי אלו הענינים כבר נאמרו בספרים רבים ובא המופת על אמתת רובם, אבל אמנם אנון לזכור מה שיתבאר כפך מספקי התורה בהבנתו, ויותר קשיים רבים בידיעת הענין ההוא אשר אבארהו, וכבר ידעת מפתיה מאמרי זה שקטבו אמנם יסוב על באור מה שאפשר להכינו ממעשה בראשית וממעשה מרכבה, ולבאר ספקות נחלות בנבואה ובידיעת האלוה, וכל פרק שתמצאני מדבר בו בביאור ענין כבר בא המופת עליו בהכמת המבע, או כבר התבאר במופת החכמת האלהות, או התבאר שהוא הראוי מכל מה שיאמן, או ענין נחלה במה שהתבאר בלמודים, דע שהוא מפתח בהכרח להבנת דבר מספרי הנבואה, רצוני לומר ממשליהם וסודותיהם, ומפני זה זכרתיו ובארתי והראיתיו למה שיועילנו מידעת מעשה מרכבה, או מעשה בראשית, או לבאר עקר בענין הנבואה, או בהאמין דעת אמתית מן האמונות התוריות, ואחר הקדימתי זאת ההקדמה אשוב להשלים מה שנכנסנו בו :

**פרק ג דע** כי אלו הדעות אשר יראה אריסטו<sup>1</sup> בסכות תנועות ההלגלים אשר מהם הוציא מציאות שכלים נפרדים, ואע"פ שהם טענות שלא יעמד עליהם מופת, אמנם הם יותר מעטות ספק מכל הדעות שנאמרו ויותר הולכות על סדר מכלום, כמו שיאמר אלכסנדר בספר הנקרא התחלות הכל, והם ג"כ מאמרים מסכמים למאמרים רבים ממאמרי התורה, כל שכן לפי מה שיתבאר במדרשות המפורסמות אשר אין ספק<sup>2</sup> שהם לחכמים כמו שאבאר, ולזה אביא דעותיו וראיותיו עד שאלקט מהם מה שהוא נאות לתורה מסכים לדרכי החכמים ז"ל :

**פרק ד אמנם** היות הגלגל בעל נפש הוא מבואר עם ההשתכלות, אבל יחשוב השומע (א) שזה ענין קשה להשיג, או ירחיקהו גם כן, להיותו מרמה שאמרנו שהוא בעל נפש, שהוא

שם טוב

**פרק ג** מכלל ועד סוף פרק י"ב ידבר מענין מעשה מרכבה ופרק ע' וע"כ נמצאנו גם הם מנכדים ממעשה מרכבה : א שם לחכמים . ולזה לומר שאומם המדקשות אמרום אנשים חכמים ונבונים כלל ספק :

**פרק ד** וזה הפרק יבאר לרענ כמות שיש לתנועת הגלגל והם כדוריותו ונפשו ושכלו ושכל חשוקו, והם לרענ כנפים

שלא יסופקו, ורוב מה שידבר מעניני החכמות הוא סוף על ביאור מה שאפשר להכינו ממעשה בראשית ומעשה מרכבה ולבאר ספקות נחלות בנבואה ובידיעת הכל. ואמרו זכרתיו ובארתי וגליתיו. אמר החכם רבי משה הגרונני שפירושו כן, יראה שהזכיר הדבר ככלל וביאורו למען תבין אמתתו הראויה כמקום הצריך להועילך במעשה בראשית ומעשה מרכבה ובעניני הנבואה כהאמין דעת אחתי נאמונות הקוריות שלא יוצנו להמון :

**פרק ג דע** כי אלו הדעות וכו'. מכלל ועד סוף פרק י"ב ידבר הרב מענין מעשה מרכבה. ואמרו אשר אין ספק שם לחכמים. ר"ל אותם המדקשות אמרום אנשים חכמים ונבונים ז"ל ספק :

**פרק ד** וזה הפרק יבאר הרב לרענ כמות שיש לתנועת הגלגלים, כדוריותו ונפשו ושכלו וחשוקו, והם לרענ כנפים מהחיה אשר ראש יחזקאל, וראשונה ביאר, שהגלגל הוא בעל נפש אף שנפש הגלגל אינו כנפש האדם או כסור או החמור, אבל ענין המאמר שתנועתו מקומית מורה על היות הכתמלה כהתנועה, ר"ל כי התנועה המקומית שיש לגלגל יורה לנו שיש לו נפש ואינו מתנועע בטבע כשאר היסודות אשר אין להם שום חיות ותנועה למחלה

קרישקש

**פרק ד (א) שזה הענין קשה להשיג** שיהיה הגלגל בעל נפש, ואין זה ענין המאמר באמרנו שהוא בעל נפש שיהיה כנפש האדם או וולנו להדמות במה שהשיג, רוצה בו כי ההדמות הוא מחייב לו התנועה כי החשוק ההוא יניענו לא יהיה פועל התנועה אבל בעבור התנועה, ובאורו ההדמות יש שלשה תנאים. הראשון שיהיה לנפש הדרושה ההדמות ציור לזה התואר הדרוש ולעצמות החשוק שאם לא היתה כרוונה דורשת מה שלא תרעהו והוא שקר. השני שיהיה אותו התואר אצלה נכבד ואם לא לא יצויר הכוסף בו. השלישי שיהיה אפשר המגיע בחקא כי אם היה נמנע לא הוצויר בקשורו ברצון שכלי עודק כי אם כדרך המחשבת והדמיון אשר הוא מקרה הגה הוא קרוב ולא יחמיר עולם ועד, אם כן אין ספק שיהיה לנפש הגלגל השגה להרהר זה החשוק ויעיר ציורו זה ההור חשוק אשר מנחנו להביט ולהשתכל אל צד המובלה והשתכל ממנו התנועה המגיעת אותו אל הדרוש מן ההדמות. א"כ יהיה ציור ההור סבת החשוק והחשק סבת הדרושה והדרושה סבת התנועה ויהיה זה החשק הוא הראשון האמת והראשון ממנו להדמות בו ואין לו כח בעצם האמת וההיות ההפסד לפי דעתם שהושבים שהוא כלתי מתודו, ויש לו החמנו ההכבדת שבחמונות ויש לו ההור והספירות, ואמנם נשאר לו דבר אחד שאי אפשר שיהיה בפועל במצב מן המצבים כי כל מצב שהנוגע אפשר

להניעו על מצב אחר, כי אי אפשר שיהיה על שני מצבים בעת אחת ולולא יהיה לו זה השיעור בכח היה קיום הדמיון מן השכלים המופשטים ואין קצת המצבים יותר ראוי מן קצת עך שירבך בהו יענינו הנשאים, ואחר שאי אפשר שיהיה בכל המצבים בפועל ואפשר להיותו בכח במין בא זה אחר סור זה כיון שיהיה כל מצב לו בפועל ויהיה חמיר זה אחר זה כדי שיהיה בכל המצבים חמיר לו בפועל דבר, כמו שהארם עבור שלא היה יכול להשאר באישו בפועל סבב השאר מינו בבא זה אחר סור זה, ולתנועת הסוביות ג"כ מנולה בהיותה בפועל רחוקה מן תשינו והחלוק כי התנועה הישרה אם היתה טבעית תשתנה אל המנונה בסופה ואם היתה תברוית תשתנה אל ההשקט בסופה, והסוביות תעבור במדרגה אחת, הגה אם כן הגשם השמימי כשישתדל להשלים מן המצבים כנפשו בפועל חמיר כבר התדמל אל העצמים הנכבדים בהכלית מה שאפשר כנפשו ותהיה דרישתו ההדמות עבורה לרובן העולמים, כי ענין העבודה ההתקברות וענין ההתקברות דרישת הקורבה וענין דרישת הקורבה שירבך ממנו בתארים לא מקום. כל זה מאמר אבותא"ל בספר בנות השילוסים<sup>3</sup>. ובמאמר לה' אמר אריסטו<sup>4</sup> שהם קונים שלמות עצמם כונה השלמות ויגיע מציאות לזולתם בכונה שנית, והנכונים אותם שהם השכלים המפדדים הם מניעים על צד שהם פועלים לתנועה ועל צד שהם תכלית לתנועה

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד

שהוא כנפש האדם או החמור והשור, ואין זה ענין המאמר, אבל ענין המאמר, שתנועתו המקומית מורה על היות בו התחלה, בה יתנועע בלא ספק, והתחלה הריא היא נפש בלא ספק, וביאור זה כי מן השקר שתהיה תנועתו הסבובית כתנועת האבן הישרה למטה או כתנועת האש למעלה, עד שתהיה התחלת התנועה הריא טבע לא נפש, כי אשר יתנועע זאת התנועה המבטית, אמנם תנועתו ההתחלה הריא אשר בו כשיהיה בזולת מקומו לבקש מקומו, ובשינוי למקומו ינוח, וזה הגלגל מתנועע א' במקומו בסבוב. ולא מפני היותו בעל נפש ג' יתחייב שיתנועע, כי כל בעל נפש אמנם יתנועע

כפני

שם טוב

למעלה או למטה בלי הכרה וידיעה, כי כמו שהאש מחמם ואינו יודע שחממה כן יעלה למעלה, ומופתיו על זה התואר. כל שיתנועע ממני הטבע חמם ינוע לבקש מקום וכשינוי למקומו ינוח, וזה הגלגל מתנועע בחקומו בעצמו

וכן עור למעלה או למטה ענין זה של יתנועע ממני טבע אכל התחלה הנפשית שיש בו: עור אחר ולא ממני היות בעל נפש גם כן יתחייב שיתנועע בחקומו, וזה כי הכלל נפש חמם יתנועע לכיוון אל הכחות ולכרח ממה שהוא כנגד, וזה הגלגל לא יתנועע ממה שהוא כנגד ולבקש הגאות לפי שכל מה שיתנועע אליו תמנו יתנועע וכל מה שמתנועע אליו יתנועע, וירא כי הגלגל מתנועע ממורה למעלה אחר כך יתנועע מכלי שינוי מתמרד אל מורה וא"כ לא יתנועע כתנועת הכ"ח, ועוד שאלו היות התנועה ממני זה היות התנועה ממני אל מה שיתנועע אליו כי אם יתנועע לבקש דבר או לדרוך מדבר ולא יוכל לחלוף מעולם אל מה שהיה התנועה לבטלה אכל זה שקר. הנה מציאות התנועה הסבובית לגלגל הוא דרוש לגלגל. ואף אפשר שיהיה זה אלא נציר, אחר כי התנועה אין לה מציאות אלא בנפש א"כ יש לגלגל ציור כדי שיתנועע, ולא תהיה הציור כי אם בשכל א"כ הגלגל

אפרי

כנפים מהחיה שרפה יחזקאל: א' מתקומו בעצמו בסבוב. ר"ל א"כ א"ל שיהיה תנועת הגלגל תנועה סבבית כי אלו היות תנועתו תנועה סבבית ינוח בהכרח, אכל תנועתו היות ממני

בסבוב א"כ כן אינו מתנועע בטבע, אם כן יתחייב מזה של יתנועע ממני טבע אכל התחלה הנפשית שיש בו: עור אחר ולא ממני היות בעל נפש גם כן יתחייב שיתנועע בחקומו, וזה כי הכלל נפש חמם יתנועע לכיוון אל הכחות ולכרח ממה שהוא כנגד, וזה הגלגל לא יתנועע ממה שהוא כנגד ולבקש הגאות לפי שכל מה שיתנועע אליו תמנו יתנועע וכל מה שמתנועע אליו יתנועע, וירא כי הגלגל מתנועע ממורה למעלה אחר כך יתנועע מכלי שינוי מתמרד אל מורה וא"כ לא יתנועע כתנועת הכ"ח, ועוד שאלו היות התנועה ממני זה היות התנועה ממני אל מה שיתנועע אליו כי אם יתנועע לבקש דבר או לדרוך מדבר ולא יוכל לחלוף מעולם אל מה שהיה התנועה לבטלה אכל זה שקר. הנה מציאות התנועה הסבובית לגלגל הוא דרוש לגלגל. ואף אפשר שיהיה זה אלא נציר, אחר כי התנועה אין לה מציאות אלא בנפש א"כ יש לגלגל ציור כדי שיתנועע, ולא תהיה הציור כי אם בשכל א"כ הגלגל

## קרקש

יגיע לו הכח המתמיד בעבור הציור לכך והוא שתרצה להרמות לחשוך לקיום והוא היות הגלגל על מין המצבים בפועל תמיד לאין תכלית והוא שקר שיעני לכך ב"ח מצד הציור לכך כח בנות השכל הנכבד למנו בשפע יצא מעצמות השכל הנכבד ואם בלא כונה והוא כזה הענין בשכל הפועל הנותן העזרות לכל מוכן ומצוי לקבל אותה הצורה בלי כונה כפני, ויחזק לפי זאת ההנהגה שישמא אדם ששכלו הוא בתכלית השלמות ויש לו שכל בפועל ואין לו שום עסק בשום דבר מענין העולם רק מהשבתו נקשרת תמיד כעליונים ונפש ציור קשורה בעצם השכל הפועל וצורה היות תמיד להרמותו אליו ולהיות עומד מתמיד קיים כמותו אחר שכחו בעל תכלית כי בזה הענין יוכל לרמותו בנפש הגלגל בעבור ציורו יתקיים לעולם אחר שנפש הציור לגלגל הוא נותן הקיום והתמדה, לא בעבור שגשם עם היותו בתכלית השלמות והחשיבות ולא מצד גדלו ומצד היות לו התמדה היותר נכבדת שבחממות והוא הכריזות והמסירות והבהירות ולא בעבור שאין הפך לו, כי אם היה קיומו סתם זה ולא בעבור הציור נאמר שהספדנו אנהנו בעבור היותנו מורכבים מההפכים, אבל אחר שנניח שזלוא נפש הציור תפסק תנועתו מבטלי שנשיגל לשאר מעלותיו אבל נפש הציור הוא סתם קיומו והיותו מתנועע בלי הפסק, כן נוכל לומר שנפש הציור המושכל הרמו בדרך שהותו הוא סתם קיומו לטעם מבטלי שנשיגל אל היותו מורכב מהפכים, ולא כן הדבר שאין נפש הציור המושכל היותו הפועל אשר הוא סתם הוצאה שכלו כן הכח אל הפועל והוא הנותן צורתו לא בעבור זה יתקיים המושכל, כן נאמר שאין נפש ש' סתם קיומו אחר שכחו בעל תכלית. ואם יאמר ציור הגלגל אשר הוא יתר מציורו אל המושכל הוא יחייב לו התמדה התנועה, או יאמר שנפש הציור אינו ממש ציוריו אבל הציור יאמר עליו ועליו בשותף גמור, נשיב כי ביהם שכלו אל השכל החשוק הנמרד אשר הוא סתם כן היות שכלו אל השכל הפועל אשר הוא סתם, וכדרך ציור נפש הגלגל אל ציור השכל אשר הוא שותף כן יחס שכלו אל השכל הפועל, ואם יאמר נפש הגלגל שיהיה לו התמדה בלי הפסק והוא המושכל כמו ארספ"ל ויולתו תפסק אותו הוצאה בעל המאכל והמשתה או בעולם ישנים, נשיב כי ימות האדם בעת שיאכל ובעת שישתה ולא בעת שינוח, ואם הציור יתחייב ההתמדה והקיום אין ראוי שנתנו להם במול לבו בעת הציור והם תמיד כיוצא בלתי אל העתים, אכן יש לנו לומר אחר שהגלגל בו כ"ב יתחייב לו מהצור לכך הקיום והתמדה. ואם תאמר כי הקיום השלם אשר הוא בציורו תמיד או אפשר שלא הגיעוהו מקום והלויס או מרות מנו או משנים יגע למזג מחוק ובעת ההוא יגיע לו הבטול מהציור אמנם הגלגל הוא בסוף מסקרים ומפסעים אחרים ואין גשם אחר הוצה לו שכלו בו א"כ לא

לתנועה, והמשל בזה צורת הכהני שמצד שהוא כנפש הוא פועל התנועה ומצד שהוא חוץ לבנש אכל תכלית התנועה כאשר יגיע אליו. אחר וכן ראוי שיוכן במניע הגרמים השמימיים שהם כנפיים על שני תפיס מבטלי שימנו ויחרבו, הנה מפני שאותן המושכלות צורות להם הם כנפיים על הדרך הפועל ומצד שהם תכלית להם מתנועעים להם על צד התשוקה, ואם יאמר אומר אחר שיהיה מה שיצויר מאותן הצורות הוא מציאותו מה צרכם אל התנועה שאלו היה ציור עושה הארון הוא הארון לא התנועה לעשות הארון, ונאמר שהם אמנם יתנועעו לפי שהם ישיבילו מנפסם לפי ששלמותם ועצמם אמנם הוא התנועה כחו מה שישביל אשר יתנועע לשבול בריאותו ששיתיר בריאותו אמנם הוא בתנועה, ועוד שהם ישיבילו שהתנועה היא לאשר יוצאו מה שהוא בכח באותן הצורות הנכבדות אל הפועל והם הצורות ההיוניות, כי מן הנוכח שיהיו לאלו הצורות ב' מציאות מהיוניות בפועל והוא המציאות ההיונית אשר להם המציאות בכח אשר להם באותן הצורות, והצויה כזה הנה כמו מה שנאמר שהצורות המלאכותיות אכל המציאות בפועל בהיותו ומציאות בכח בנפש, ולזה מה שיראו שאלו הצורות להם שני מציאות מציאות נכבד ומציאות הוליו והנכבד הוא סתם לאשר בהיותו נמצא שבתנועה הם קונים מציאות כונה ראשונה ומציאות השפע והטוב לזולתם בכונה שנית, כשל זה שמי שהגיע לשמור בריאותו בעצמית מלאכה מן המלאכות כונה ראשונה לשמור בריאותו וכונתו השיגת אמנם הוא פועל אותה המלאכה. ואנהנו מאמני הדת המאמית אומרים שיהיה בראם והרצון בכריאתם מציאות עצמם ובתנועתם קיום וזלם, וזהו שאמרם תורה לשמור ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך ולולא האור לא יתקיים העולם השפל ובתנועתם יתעברו היסודות קצתם בקצתם והם ההתחלה לכל מהותו וארבע הנות מגיעות צדן הכח המתחייב הענין ההורכבה וכח יתן ההוצאה והמחברת לכל צדן וכח יתן הנפש היתה לכל יתן וכן יתן הנפש המדברת לכל מדבר, וחס"י ברצונו שהוא עצמו שמהו התחלה לכבדים בעולם השפל כמו שאמר אשר חלק ה' אליהם כל העתים, כאלו אמר הנגלגלים הם חלקם ונתלם והם משפיעים הטובות בעולם השפל ברצון השיגת. אמר הפילוסוף שהשכל אשר יגיע הנגלגל יגיעו בדרך החשק יש אחר שגשם הגלגל הוא בעל שיאכל בהו ב"ב ויהיה תנועתו נפסקת אם לא שיעני לו כח מכה מגיע לבלתי תכלית מופשט מן ההמרים אשר לא ישתנה זה הנה אשר יגיע לו הוא מצד הציור שציור הנפש הגלגלי שיהיה לו בקיום כמו שהות קיים ויהיה עליו המצבים בפועל תמיד אחר שאמר לו שיהיה בכל פרטי מצבים כפועל תמיד אכל בעת בכח ומפע בפועל. אמנם יש אחרים שרצו כענין התמדות קיום עצמם וקיום ולזהם כמו שביארו בהלך שני בפרק ד'. ובכאן יש ספק אחר שבה נפש הגלגל הוא בעל תכלית א"כ

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד

מפני טבע או מפני ציור, רצוני באמרי הנה טבע, לכוון אל הנאות ולברוח ממה שהוא בלתי נאות, ואין הפרש בין שיהיה מניעו לה מחוץ, כברור בעל חיים מרחם השמש וכיוצא אל מקום המים כשיצאם, או יהיה מניעו דמיון, כי בדמיון מה שהוא כנגד ומה שיאות יתנועע נ"ב החי, חיה הגלגל לא יתנועע לברוח ממה שהוא כנגד או לבקש הנאות, כי כל ב מה שאליו יתנועע ממנו יתנועע וכל מה שממנו יתנועע אליו יתנועע, ועוד שאלו היתה תנועתו מפני זה, היתה מתחייבת שיהיה מפני אל מה שיחננע אליו ינוח, כי אם יתנועע לבקש דבר או לברוח מדבר ולא יוכל למצוא לעולם תהיה א"כ התנועה לבטלה, הנה זאת התנועה אם כן הסבוכות תהיה בציור אחד מחייב לו הציור ההוא שיתנועע כן, ולא היה ציור כי אם (נ"ב בשכל אם) כן הגלגל הוא בעל שכל, <sup>1</sup> ואין כל מי שיש לו שכל שייצייר בו ענין אחד ותהיה לו נפש בה יוכל להתנועע מתנועע כשיצייר, כי הציור לבדו לא יחייב תנועה, כבר התבאר

### אחד

### שם טוב

הגלגל הוא בעל שכל נחבחר מזה כי הגלגל יש לו נפש ואינו מתנועע בטבע כיסודות כי אם היה מתנועע בטבע כיסודות יתנועע לבקש המקום כשהוא זולת מקומו וכשהגיע למקומו ינוח וזה יתנועע בתקומו כפמנו בסבוב א"כ אינו מתנועע בטבע ומה שאליו מתנועע בטבע הוא מפני הנפש אם כן הגלגל מתנועע מפני הנפש. עוד התבאר שנספ הגלגל אינו כנפס הבטל חי ולא כנפס האדם בעצור כי מחוץ להגלגל לא יתנועע לבקש הנאות ולא לברוח מהחיות בעבור כי הגלגל כל מה שמתנועע אליו יתנועע ומה שיתקע חוצה לו יהיה כן אלא שמתנועע לבקש דבר או לברוח ממנו אם כן תהיה התנועה לבטלה וזה אי אפשר שיתחייב, אם כן זאת התנועה הסבוכות תהיה נצויר אחד מחייב הציור שיתנועע כן ואם כן יתבאר ככאן שני דברים שגלגל יש לו נפש ושכל אחר כך ביאר שחייב שיהיה לו דבר נכסף אל שיתנועע ממנו. ומופתו על זה התואר למה שכל מי שיש לו שכל שייצייר בו ענין אחד ותהיה לו נפש בה יוכל להתנועע כשיצייר הציור לבדו לא יחייב להתנועע וזה כבר התבאר בפילוסופיה הראשונה והאדם יוכל להכין זה מעצמו, כי הציור אינו מספיק לשיתנועע האדם בעצמו כי האדם יצייר דברים רבים ולא יתנועע אליהם עד שתתחדש לו בהכרח לענין האחר אשר יציירו וזהו יתנועע אל מה שצויר, הנס

### קישוק

לא יגיע בו בשלל העיר התנועה והציור ימנעו מאיפס הכח ואפשר שיגיע אל העיר התנועה והציור ימנעו מאיפס הכח ומבטל התנועה, כן ראוי לנו שנאמר שהאדם השלם ימנעו שכל הציור שלא יגיע לו חולי מהחלים, ובתורה ראינו שהש"י הבטיח יראיו מהסיר מהם כל חולי ולא הבטיחם מן המות א"כ אם בעבור הציור יגיע לגשם הכרוי הקיום והתחמדה היה לנו לומר נ"ב באדם השלם שיגיע לו מזה ציורו אם היה מסתדר בזה תמיד הקיום והתשאר, ולא ימנעו מזה הרכבתו מן ההפכים כמו שהכירו לא ימנעו כחו אשר הוא ב"ה מהשאר התנועה בעבור כח הציור עם חשק התרבות, ואחר שיצא מהנחתו כי אין הציור והחשק מספיקים בזאת התנועה המתמדת אחר שדעתם הוא שכל הגלגל הוא בעל תכלית, יש לנו לומר לפי דעת אריסטו שאמר בספרו ה' והנמשכים אחריו שהש"י עולה למציאות השכל הראשון ועלה למציאות גלגל המקוק בכל אשר הוא יותיר נכבד שבגלגלים כמו שהשם ית' הוא יותיר מעולה ויותר נכבד שכללם שהוא מחוייב המציאות והוא סבת מציאות כלם, ולפי דעת הפילוסופים שמאמינים ואומרים שמהש"י לא תכלית, אלא שכל האדם כל החיים ממנו גשם כל גלגל שאינו מסוחר עמוס בהנחת הגשמים, אבל הם חושבים שמהשכל האנושי משה"י נאלץ שכל אחר והגלגל המקוק בכל ומאשר שכל מחוייב המציאות בבחינת סבתו חייב ממנו שכל השני ומצד שהוא אפשר המציאות מצד עצמו נתחייב ממנו הגלגל המקוק, וכן כל שכל ויחייב ממנו שכל ויחייב ממנו גלגל ער שיענין אל תכלית המונח, ואחר שנתחייב משפע השכל הגלגל עם התנועה היותר נכבדת שהוא הכדוריות והתנועות המעולות שהם המציאות והכדוריות והנפש והשכל אשר בו יהיה הציור נוכח לומר כמו שנתחייב ממנו כל אלו הענינים נתחייב ממנו התנועה המהירות, ולא שהגלגל יגיע לו נמשפ ציורו התנועה המתמדת כמו שאנחנו לא הגיע לנו נמשפ ציורו הקיום והתחמדה מהשכל המעולה ער הכח והתבונה לבד ולא נתן לנו בטבע שנתהיה שכל כפועל אבל הוא לנו באפשרות, וכן לא נתן לנו בטבע שנתהיה קיימים רק במין כמו שהגלגל קיים באיש, א"כ אלו שכל ובלתי שימנענו מרחותו כלנו הווים נפסרים ולא יועיל בין שלם ובלתי

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד י"ח

התבאר זה ד' בפילוסופיאה הראשונה, והוא מבואר שאתה תמצא מעצמך שתצויר ענינים רבים ואתה יכול להתנועע אליהם, אך לא תתנועע אליהם בשום פנים עד שתתחדש לך תשוקה בהכרח לענין ההוא אשר ציירתו ואז תתנועע להגיע אל מה שציירתו, הנה כבר התבאר גם כן שאין הנפש אשר בה תהיה התנועה, ולא השכל אשר בו יצויר הדבר מספיקים בהתחדש כמו זאת התנועה, עד שתתחדש אל זה תשוקה לענין ההוא המצויר, יתחייב ג"כ מה שיהיה לגלגל תשוקה למה שציירתו והוא הדבר האהוב, ה' והוא האל יתעלה שמו. ובאלו הפנים אמר שיגיע השם הגלגל, ר"ל בהיות הגלגל כוסף להדמות במה שהשיג, והוא הענין ההוא המצויר, אשר הוא בתכלית הפשיטות ואין שינוי בו כלל ולא התחדשות ענין, והמובן ממנו שופע תמיד, ואי אפשר כן לגלגל מאשר הוא נשם אלא אם תהיה פעולות תנועת סבוב ולא דבר אחר, כי זה תכלית מה שאפשר בנשם שתתמיד פעולתו עליו, ו' והוא הפשוטה שבתנועות ההוות בנפח, ו' ולא יהיה בעצמו שנוי ולא בשפע מה שיתחייב מתנועתו הן החסות

### שם טוב

הנה כבר התבאר ג"כ שאין הנפש אשר בה תהיה התנועה ולא השכל אשר יצויר בו הדבר מספיקים שתתחדש כמו זאת התנועה עד שתתחדש לך תשוקה לענין ההוא המצויר ותחייב ג"כ שיהיה לגלגל תשוקה למה שציירתו והוא השם יתעלה. ובאלו הפנים נאמר שהשם יגיע הגלגל לא על ד' המניע אלא בהיות הגלגל כוסף להדמות במה שהשיג והוא הענין ההוא המצויר, אם כן התבאר כי לתנועת הגלגל צריך ארבעה דברים שיהיה נשם כדורו ואז מתנועע בסבוב ושם לו נפש אחר שאינו מתנועע לנקט מקום, ויתחדש שם לו שכל למה שלא יתנועע בעבור דחיית המזיק ונקשת הנאות אבל דרשותו שללית וכל מה שדרשותו שללית יש לו שכל והצויר אינו מספיק להניע אל הדבר המכוון בלתי תשוקה ואם לא תהיה לו תשוקה לא יתנועע לשם דבר, וז"ל הגלגל מתנועע ויחייב שם לו כוסף וכל מקום שימצא שם כוסף ימצא שם נכסף א"כ הגלגל מתנועע בעבור הד' דברים שאמרנו:

### אפרי

**אמר** שם טוב הרב הניח שם לגלגל נפש וזאת השכל והשם"י הוא מניע על ד' התכלית לא על ד' הפועל, ואלו הדברים לא יסכימו עמו אריסטו, והמפתח שבניא להגלגל יש לו נפש אינו מופת כי הוא ציור חסות לקחו מנ"ם, אבל העטות שהבאו לפילוסופים לומר שהגלגל יש לו נפש הם אלו אשר אומר. ראשונה למה שיהיה נשם בעל נפש יותר נכבד מאשר אין לו נפש ואם היו הגרמים השמימיים יתנועעו מכלי נפש ומכלית הכרה למה שיתנועעו ויחייב שיהיו הגרמים אשר למטה מהם יותר נכבדים ויותר שלמי המציאות, וכל זה שקר כי הנלתי הוא יותר נכבד מההוא נפסד אם כן יחייב שיהיה לו נפש, הטענה הד' היא, מי שנותן החיות והוא סבת החיות ויחייב שיהיה חי, אבל הגרמים השמימיים הוא מנואר ענותים החיות כזה העולם השכל א"כ יחייב שיהיה הם חיים, ואולם שהגרמים השמימיים נותנים החיות הוא כמו שאמר אריסטו שהאדם וולידיו האדם והשמש, וכן ראו שיהיה כל מין ומין בין בעולם מדומים בין בעולם מן הפסוק, ואולם אמות הקדמה כי מי שנותן החיות ויחייב שיהיה חי, זה יתבאר כי כל פועל לא יפעל ולא יתן אל דומה אלא מה שפעל ואם היה הגרם השמימי נלתי חי לא

### קרקשקש

שיש להם דבר בבת ואחר ישובו בפועל והם הדברים המתהווים מהם, ובמין אין לו מונע מצד עצמו רק עצם הרצון כי אין לו מונעים שימנעוהו ולא מחדשים שיחדשוהו והוא אשר המביע בגלגלים הכחות המצויים בהם והוא התנועה המתמדת והוא אשר הפשיע להם הנפש והשכל אשר בו יצוירו וישנו השל"י וישנו שאר השכלים הנפרדים אם הם סבות מציאותם ברצון המחוייב המציאות אין הוא אשר ימשיך להם העמידות והקיום בעבור ושמם מנהיגים להם המציאות השכל, כמו שאמר הכתוב ולמשול ביום ובלילה ונאמר בסדר התפלה להיות מושלים בקרב תבל, ותנועתם היא ברצון הבורא קיום עצמם וקיום וזולתם הם בעלי חומר ההוא הנפסד, ואם היתה כוונתם ברצון היכול הנהיג העולם השכל אין לו מונע רק א"י ויהיה מציאותם הנכבד בעבור הפחות, כי בהיות מלך ממנה אחד מושיו להיות סודי על איצו אע"פ שואת ההנהגה והפקדות בעבורם, אין לנו לומר שיתנועעו יותר נכבד מהמנהיג, אחר שמתנהיג הוא המוריד המיישר והכל יראים ממנו והכל סרים אל משמעתו וכל ממנה דבריו בן מות הוא, המין זה שלמות גדולה ושררה נכבדה אחר שלא ירים איש את ידו ואת רגלו וזאת רצונו אם המלך המושל בארץ הוא בעבור העם ואם אין עם אין מלך, והכל יראים ממנו ויראה גדולה, והוא סבת החיות וקיומן וסידור משפטים ישרים אשר בהם יאמר קצונם ולוית הסודי המגיע ממנו והיראה והפחד אין חורגים זה אחד זה יגיע להם ההפסד הגדול, האין זה מציאת גדולה למלך המושל והם כלם יראים באים לפניו ומתחילים לו ובורעים אליו ולא אחר ישר דרכו בלמוד מאמרו ודבר שחיתו כל אחד ישנה למול הדברים הנכספים לו כדי למצא תן בעיניו האין

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד

**הטובות . וכאשר התבאר לאריסטו זה כולו , שב והשתכל ומצא הגלגלים רבים במופת , תנועת זה מתהלפת לתנועת זה במהירות ובאחור ובכד התנועה , ואע"פ שחבללם כלם התנועה הסבובית ויתחייב לפי העיון הטבעי שיאמין , שהענין אשר יציירו זה הגלגל עד שיתנועע התנועה המסחרת ביום אחד , בלתי הענין אשר יציירו הגלגל אשר יתנועע תנועה אחת בשלשים שנה , ופסק הריון שיש שלשים נפרדים כמספר הגלגלים , כל גלגל מהם יכסוף לשכל ההוא אשר הוא התחלתו , והוא מניעו**

ואת

שם טוב

התכלית ועל צד הצורה , וכבר עשיתי מאמר על זה ויזכרתי הדעת האמתי שיש לאריסטו על זה ואין צורך להאריך למה שזה הדורש הוא עמוק מאד מאד . עוד אמר הרב וכאשר התבאר זה לאריסטו עד והסתכל ומצא גלגלים רבים , והמופת תנועת כל אחד ואחד מחולפת לתנועת חברו זה מזכיר זה מאחר זה יתנועע מהמרחק אל המערב וזה יתנועע מהמערב אל המזרח אע"פ שחבללם כלם התנועה הסבובית , ויתחייב לפי העיון הטבעי שיאמין שהענין אשר יציירו זה הגלגל אשר התנועע תנועה אחת בשלשים שנה וזאת מה שיצייר גלגל אחר , ובעבור זה פסק הדיון כי יש שלשים נדנלים כמספר הגלגלים כל גלגל מהם יכסוף לשכל ההוא אשר הוא התחלתו והוא מניעו וזאת התנועה המיוחדת והשכל ההוא הוא מניע הגלגל ההוא . ואריסטו לא גזר ולא וולתו שמספר השכלים י' או ק' אבל זכר ששם על מספר הגלגלים , אמנם מאמר אחרונים מן הפילוסופים שהשכלים הנדנלים עשרה מפני שחננו הכדורים שיש להם כוכבים והמקיף ואע"פ שנקתה הכדורים ההם גלגלים רבים והכדורים י' והמקיף ככל וגלגל הכוכבים העומדים וגלגלי ה' כוכבים והשכל העשירי הוא השכל הפועל אשר הורה עליו נחת שכלנו מן הכח אל הפועל והוות צורות הנמצאות ההוות הנפסדות אחר שלא היו נחמרים שלהם בלתי בכח וכל מה שישלם מהכח אל הפועל אין לו מוציא בהכרח חוץ ממנו , וצריך שיהיה המוציא מן המוחלץ כי הנגר לא יעשה האוצר האוצר הוא אומן אבל מאשר בשכלו צורת האוצר וצורת האוצר אשר הוא בשכל הנגר הוא אשר האוצר האוצר בפועל ושמה האדם בעצ , כן נותן הצורה נחמרים צורה נדנל , וממציא חסד הכאנו מן הכח אל הפועל שכל נדנל והוא השכל הפועל . והנה הורה הרב בזה כי בעבור שני דברים יראה שיש צדקן שכל הפועל , האחד מזה שכלנו כי הוא נמצא פעם בכח ופעם בפועל וכל מה שיוצא מן הכח אל הפועל צריך אל פועל שיהיה מסוגו והוא שיהיה השכל

לא יפעל החיות בשום צד : הטענה השלישית הגלגל יתנועע מזה התשוקה אשר ימצא בו וכל מה שיתנועע הוא מתנועע מפני הנפש , ואולם שהגלגל מתנועע מפני התשוקה , מזה כי כבר התבאר (באות למד') כי השכלים הנדנלים יניעו לאלו הדברים ולא ינוייר שהנכדל יניע אם לא שיתלם שום תשוקה וצויר למה שאלו יתנועע ומה שזה דרכו ימצא לו הכח נפשי א"כ הברס השמימי הוא מתנועע מפני הכח הנפשי אשר ימצא בו : הטענה הז' אלו הגשמים יתנועעו בתנועה חמדות ולכן יתחייב שיהיו משתוקקים התנועה נפשה או מה שיחייב מהתנועה והוא השגחה במה שצדקן מזה העצם השפל או שני הדברים יחד , כי הנה יראה שהוא בלתי משתוקק תנועה אלא אם כבר היה נח א"כ שיהיו משתוקקים להתנועע בעבור הדברים אשר צדקן כי יהיה הנכדל בעבור הפחות , וכל מה שישתוקק התנועה נפשה או מחייב התנועה הנה היא מתגשם או פועל המצויר , כי התנועה פועל א"כ וחייב שהגלגלים יתנועעו מפני הנפש ושם להם מכתות הנפש השכל והתשוקה : הטענה ה' המתנועע בטבע לא יתנועע ב' תנועות מתהפכות אבל הגרס השמימי יתנועע ב' תנועות מתהפכות יחד ר"ל המזרחיות והמערביות , וזה א"כ שיהיה מין מן הטבע כי המתנועע בטבע אמנם יתנועע על צד א' לכד והתנועות המתהפכות הם מזה הנפש כמו שאמר בשני מספר הנפש , ואחר שאלו הגלגלים יתנועעו התנועות המתהפכות יחד וחייב שיהיה להם נפש . הנה מאלו הטענות תראה אחת המעין שהגלגל יש לו נפש ושם לו מכתות הנפש הצויר והתשוקה , לא שיש כחות אחרות כמו שיתשוב ב"ס , ואם זה הכח הנפשי הוא כח בגוף כמו שיחשוב הרב יש בו עיון וחקירה רבה , כי הנראה מאריסטו כי השכלים נדנלים הם אשר יניעו לגלגלים על צד הפועל כ"א היו כחות בגוף היו כחות מכלות ולא יניעו לכח"א אבל תכלה תנועתם , ואם בדרך כן השכלים הנדנלים הם נפשות השמים ואלו השכלים הנדנלים יניעו על צד הפועל ועל צד

### קרקש

מחוייב ומצד היותו אפשר יתחייב גלגל , אין זה החיוב והאפשרות מצד שיש לו חלק בעצמו הוא אפשר וחלק אחר מחייב כי החלק המחייב הוא החלק האפשר כמו שאמרנו אלא שהם מבנים אותו כשני צדדים , ואין זה אלא כמו שיחא הדבר האחד בשני שמות מתחלפים והוא בעצמו דבר אחד , כמו שיחא האריה בלביא ולוי , ואם זה כן שזה העצם האפשר הוא בעצמו דבר אחד כמו שיראה באמת א"כ המחוייב והאפשר הם שני תארים לרבר אחד ואין יתחייב שני דברים משני תארים אשר לא ימצא אחד אחר שהחלק המחייב בעצמו הוא החלק שקורים אותו אפשר , א"כ כשהם אומרים מצד שהוא אפשר נהייתו מבנה גלגל כאלו יאמרו מן האפשרות שהוא תואר לבד יתחייב גלגל ואין יתחייב דבר מתואר , ואמנם אפשר כאלו יאמרו שאינו מחייב ואין יתהוות דבר משלילה , ועל דרך האמת למי שישליל בעיון בזה הענין יראה שהנפשות האחר יתחייב נפשות חלוקים כמו שגראה מן הענין הנמצאים אחרות והוא האש שהוא אחר יתחייב מבנה דברים רבים מתחלפים , שהוא ישרה י"כין ויחשיר ויבשל ויחד ויפיא , אמנם הפילוסוף אשר הלך בזה הדרך ומי שנמשך אחריו ברוח מלומד בביאור שהנפשות האחר יתחייב נפשות חלוקים , בעבור שאמרו שהש"ת לא נחתיב מסוג אלא דבר אחד והוא השכל

ואין לו עמידה בו , ומה שאמרנו למעלה שקצת הפילוסופים אומרים שהשכל הנאצל מושג"ו יתחייב מבנה הגלגל המקיף ושכל מניע הגלגל אשר לו זה אילו , וכן מהשכל השני יתחייב שכל אחר וגלגל וכן כלם , וכינו כל שכל ושכל בשני תארים והוא היותו מחייב המציאות בסבבו והוא אפשר מצד עצמו , והוא מצד שהוא אפשר בכח ובעד שהוא מחייב בפועל הנה בו רבוי מרבר ירמה התומר ואחר ירמה הצורה , אשר ירמה התומר הוא האחר ולא ימצא זה בלא זה ואין יתה לענין אחד שאין הירכבה בו שני תארים קיימים והוא היותו והאפשרות כי החלק בעצמו אשר הוא מחייב אותו החלק יקראוהו אפשר והם ג' דברים מקבילים , והרבר עצמו שכל קוראים אותו חומר הוא הרבר בעצמו יקראוהו אותו צורת והעצם בעצמו אשר הוא הפועל הם נוכחים אותו בכח אלו דברים חסרים , ואין ימצא בזה העצם חסירות זה הרבוי אשר מתאחד יתחייב שכל והוא מצד היותו

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד

זאת התנועה המיוחדת בו, והשכל ההוא הוא מניע הגלגל ההוא. ולא נור אריסטו ולא זולתו שמספר השכלים עשרה או מאה, אבל זכר שהם על מספר הגלגלים, עד שהיו חושבים בזמנו שהגלגלים חמישים, ואמר אריסטו אם הענין כן השכלים הנפרדים גם כן חמישים, כל היו למודים בזמנו מעטים ולא היו שלמים, והיו חושבים שכל תנועה צריכה גלגל, ולא היו יודעים ששמינית הגלגל האחד יתחדשו תנועות רבות נראות, כאלו תאמר ח תנועת האורך, ט ותנועת הבטייה, ו התנועה ו. גרמית גם כן בעגולת האופק ברוחב המזרחיים והמערביים, ואין זה כוונתנו ונשוב אל מה שהיינו בו. אמנם מאמר האחרונים מן הפילוסופים שהשכלים הנפרדים עשרה, מפני שהם מנו הכדורים שיש בהם כוכבים והמקף, ואע"פ שבקצת הכדורים הם גלגלים רבים, והכדורים במספרם תשעה, המקף ככל, וגלגל הכוכבים העומדים, וגלגלי השבעה כוכבים, והשכל העשירי, הוא השכל הפועל, אשר הורה עליו

שם טוב

אפודי

השכל וזו השכל הפועל. וטענה שנית אלו הדברים ההם ונפסדים ילאו מהכה אל הפועל וא"ל שיהיו נעשים על ידי פועלים חמרים, כי האז אין לו אומנות על שיהיה הכן ממנו ולא אחד מצבלי הנפשות. א"ל החיובי שיהיה לו כבאן דבר שיהיה לו ידועה ואומנות לפעול הצרות כהוילי א"ל יס כבאן שכל פועל:

**אמר** שם טוב אין ספק כי אריסטו ביאר שיש כבאן שכל פועל ויציא שכלנו מן הכה אל הפועל וקראו שכל פועל, ולא אחר שהוא שכל עשירי כמו שאמרנו אחרוני שכלנו מן הכה אל הפועל, וג"כ אלו להם לא יעשו אלה הפועל באלמנות תנועת הגלגלים מכלתי המלא שכל העשירי, ומה שאמר הכר כי השכל נותן הצורה אם רצה כי שיוציאנה מהכה אל הפועל הוא דבר אחי, ואם רצה כי הכר מה שהוא נראה מדעת ד"ס כי החמרים אשר כבאן יבינו החמר ואח"כ יתן הצורה הנצדלת, זה הוא ודבר כוז כי תהיה הצורה נעקמת וזהו גשם ויפסוד דבר מלא דבר, וגם כי יס ספק גדול כמו שאמר הכר כי נותן הצורה הוא צורה נצדלת, כי יס לחומר שאמר שיש צורה האז וכן צורה הכ"ח כמות שיהיו כמותם מכלתי שיעברו כל צורות, עם שהאמת כי אלו הכחות וקוטם הכדורים אשר כבאן מהכחות השמימיות ויכחות השמימיות מהכחות השכליות הנמצאות בהם ואלו דברים גדולים העדר הדבור בהם הוא ארוך ועמוק ודי בואת הכערה: וגשבו להם שהיונו בו מדברי הכר, והנה יחס שכל הפועל ליסודות ולמה שיוכרז מהם יחס השכל הנכלל המיוחד לגלגל ההוא, והרצון בו כי כמו ששכל הפועל הוא מציא שכלנו מן הכה אל הפועל כן השכלים הנכללים יעשו נפשות הגלגלים ויציאום מהכה אל הפועל עם שט שכלנו מן הכה אל הפועל חמוד, כ"א לא יתאלו השכלים הנכללים אפסר שתצטר שפפשות הגלגלים יהיו ככה כיחס השכל הפועל הנמצא בנו אשר הוא משפע השכל בפועל ואחר זה נשיג בזה השפע נעמנו השכל הפועל, כן יחס שכל כל גלגל הנמצא בו אשר הוא משפע הנכלל ובו ישיג הנכלל, אם כן יתאלו בנו שכל ככה ושכל בפועל והשכל הפועל יאיר השכל המתפעל ושימחו בפעל להאיר אלו הצורות ואחר זה ישיג השכל הפועל, כן יס כבאן נפש הגלגל ואותו הנפש השכל הנכלל ושיפיע מעטנו עליו ויעשה שינוי ואותו הצור

קרקש

ואם מציאות השכלים אחר שהוא יודע בידעתה אחת כל הידועים ויהיה ציורו סדר הכל בידעתה פשוטה סבה להשגת הכל בזמנו על הדרך שרצו, ותוא שיהיה זה בלי כונה שהם ירחיקו סמנו הכונה לסבה כמנו שאמר אחר זה, ועוד אומר כי הציור לדברים הם בעניניהם מתחלפים, אם ציור הדבור ורעת המאמר וגדור שאין בהם הציור רק ידעתה הענין כי שיתחדש לו הציור לבד דבר, כמו ידעתה גדר האדם והוא חי מדבר, וידעתה גדר הרעם שהיא הכחות האיש אשר נכבדים, וגדר קדירות היות שואת עמידת האדם בינה ובין השמש, ואם אי אפשר לזה בלא כונה שיהיה כונתה אל הידעתה נגיה שאין זה כונה, אמנם הידעתה לדברים שיתחייבו לאותה הידעתה או מציאות הנמצאים לסבת אותה הידעתה איך יצויר בשום פנים בזה תהיה הידעתה רגע אחת קדומת למחשבות מן הידעתה ואם קדמה רגע הידעתה למצא המחשבות מן הידעתה יהיה אותו הנמצא מוחשי, ואם תשיב בהם שאמרנו רגע שהוא מורה על זמן שאני רוצה בו שיעור זמן לא זמן עוד איך יצויר שיהיה זה בלא כונה אחר שהידעתה תהיה הבטייה כלו כפי מה שהתנוה או מציאות האדם כפי מה שהיה, ובמנו שיהיה בורחים מליחס לו ידעתה שיהיה אותה הידעתה, מחשבות הנמצא שואמרנו בידעתה הנמצא סבה למצא בזה על היותה בלתי נמצאית רק בידעתה הידעתה קדומת, כ"א שיש לנו להם שהתנוה נמשכת למצא המחשבות מן הידעתה, ואם יאמר אומר שפס שואמר שידעתה הנמצא הוא על צד התנועה והצורה והתבטות לא שיוכן מזה שיתחדש נמצא מן הידעתה א"כ מה לנו ליהם הענין

יהיה בו שמי וחלוק בהכרח ועכ"פ ביאר כדוריות: ח תנועת האורך. רוצה לומר התנועה ממזרח למערב או ממערב למזרח: ט תנועת הטייה. רוצה לומר הנטייה שאלו רוחים בשטח בחורף יוחר מנקיז: י טענה הנאחים וכו', ר"ל שישנה טענה לפי המחלפות האופקים: כ ששכלים הנפרדים עשרה, ר"ל וזאת השם יתעלה אשר הורה עליו זאת שכלנו מן הכה אל הפועל. ויש לי בזה עיון אך יתייב מציאותו מזה הולאות שכלנו מן הכה אל הפועל, כי אפשר שיאמר שיהיה מניע

הפילוסופים, למה שלא יהיה אחד ממניעי השמים מציא החמרים אשר כבאן לכוזיא הצורות אשר בהם מהכה אל הפועל באלמנות תנועת הגלגלים מכלתי המלא שכל העשירי, ומה שאמר הכר כי השכל נותן הצורה אם רצה כי שיוציאנה מהכה אל הפועל הוא דבר אחי, ואם רצה כי הכר מה שהוא נראה מדעת ד"ס כי החמרים אשר כבאן יבינו החמר ואח"כ יתן הצורה הנצדלת, זה הוא ודבר כוז כי תהיה הצורה נעקמת וזהו גשם ויפסוד דבר מלא דבר, וגם כי יס ספק גדול כמו שאמר הכר כי נותן הצורה הוא צורה נצדלת, כי יס לחומר שאמר שיש צורה האז וכן צורה הכ"ח כמות שיהיו כמותם מכלתי שיעברו כל צורות, עם שהאמת כי אלו הכחות וקוטם הכדורים אשר כבאן מהכחות השמימיות ויכחות השמימיות מהכחות השכליות הנמצאות בהם ואלו דברים גדולים העדר הדבור בהם הוא ארוך ועמוק ודי בואת הכערה: וגשבו להם שהיונו בו מדברי הכר, והנה יחס שכל הפועל ליסודות ולמה שיוכרז מהם יחס השכל הנכלל המיוחד לגלגל ההוא, והרצון בו כי כמו ששכל הפועל הוא מציא שכלנו מן הכה אל הפועל כן השכלים הנכללים יעשו נפשות הגלגלים ויציאום מהכה אל הפועל עם שט שכלנו מן הכה אל הפועל חמוד, כ"א לא יתאלו השכלים הנכללים אפסר שתצטר שפפשות הגלגלים יהיו ככה כיחס השכל הפועל הנמצא בנו אשר הוא משפע השכל בפועל ואחר זה נשיג בזה השפע נעמנו השכל הפועל, כן יחס שכל כל גלגל הנמצא בו אשר הוא משפע הנכלל ובו ישיג הנכלל, אם כן יתאלו בנו שכל ככה ושכל בפועל והשכל הפועל יאיר השכל המתפעל ושימחו בפעל להאיר אלו הצורות ואחר זה ישיג השכל הפועל, כן יס כבאן נפש הגלגל ואותו הנפש השכל הנכלל ושיפיע מעטנו עליו ויעשה שינוי ואותו הצור

השכל הראשון, ולא רצו לומר שנתחייב ממנו גלגל ולא שניענה, כי אמרו שמה היה זה היה לו שחוק עם השכלים האחרים בהנעת השמים, והחליטו המאמר שמחייב מציאות שהוא הי"א לא יתחייב ממנו אלא שכל אחד לבד, וכבר אמרנו למעלה כזה שבאמרונו כי ממה והשענו, ולכן לא מצאו דרך שיכלו להם שמהשכל הנמצא ממנו יתחייב ממנו עצמים מתחלפים אם לא שיאמרנו שהוא מוחייב מעד סבתו ואפשר שכל עצמו ומעד היותו מתחייב שכל מעד שהוא אפשר נתיחייב גלגל, והנה נראה כפי שירצה להשתכל באמתת הדברים שמה שאמרנו בזה שאין לו שורש ולא עקף ולא היותו בזה כלל, אבל יראה שהיוצא מדבריהם שהתנועה האחד יתחייב דברים מתחלפים אע"פ שלא יכארוה, אמנם הירמיה וזאת התנועה שמה שהוא מתחייב ממנו שכל ומעד שהוא אפשר נתיחייב ממנו גלגל לסבה אשר זכרנוה. ודעת אריסטו במאמר הל"א ובבאור אכן רש"ד במאמריו וראה תכלית התראות הששכל הראשון והגלגל המקף הם עלולים משי"א והוא יגיע לגלגל המקף על ירך החשק וכן כל שכל ושכל עלה לשכל אשר תחתיו גלגל אחר. עוד יש לי טענה אחרת לשגן נגר אלו שאמרנו שהמתחייב מציאות לא יחייב ממנו אלא אחד, וכן יש לי טענה נגר אמרם שידעתה למצא סבה למצא ואמרו כי בידעתה אחת שפוטת ידע הידועים כלם, לא שיער הטענות עליהם בזה הדרוש נעולים בפנינו, שמה נובל לומר שהידעתה ההיא הפשוטה חייבת כל הנמצאות כפי מה שהם מציאות שכלים נפרדים ואם מציאות הגלגלים



## מורה נבוכים חלק שני פרק ד

עלי צאת שכלנו מן הכח אל הפועל, והיות (ג"מ והיות) הצורות הנמצאות והוות הנפסרות, אחר שלא היו בחסרים שלהם אלא בכח, וכל מה שיצא מן הכח אל הפועל יש לו מוציא בהכרח חוץ ממנו, וצריך שיהיה המוציא מסין המוצא, כי הנגר לא יעשה האוצר כאשר הוא אומן, אבל מאשר בשכלו צורת האוצר, וצורת האוצר אשר בשכל הנגר היא הצורה צורת האוצר לפועל ושמה אותה בעין, כן בלא ספק נותן הצורה צורה נבדלת, ומציא אשר בשכל, והוא השכל הפועל, עד שיהיה יחס השכל הפועל ליסודות ומה שיורכב מהם, יחס כפי שכל נבדל המיוחד לגלגל ההוא, ויחס השכל הפועל הנמצא בנו אשר הוא משפע השכל הפועל ובו נשני השכל הפועל, יחס שכל כל גלגל הנמצא בו אשר הוא משפע הנבדל ובו ישיג הנבדל ויצאירו וינסקו להדמות בו ויתנועע. <sup>ל</sup> וימשך לו גם כן הענין אשר כבר התבאר, והוא שהשם יתברך לא יעשה הדברים בקריבה, כי כמו שהוא שורף באמצעות האש, והאש יתנועע באמצעות תנועת הגלגל, כן הגלגל גם הוא יתנועע <sup>מ</sup> באמצעות שכל נבדל, ויהיו השכלים <sup>נ</sup> הם המלאכים המתקרים אשר באמצעותם יתנועעו הגלגלים, ומפני שא"מ בגלגלים המניין בשום פנים מצד התחלף עצמיהם, שהם לא גוף, יתחייב לפי זה אצלו, שיהיה השיי הוא אשר המציא השכל הראשון, אשר השכל ההוא מניע הגלגל הראשון על הצד אשר בארנו, והשכל אשר יניע הגלגל השני אמנם עלתו והתחלתו השכל הראשון, וכן עד שיהיה השכל אשר יניע הגלגל הסמוך לנו הוא עלת השכל הפועל והתחלתו, <sup>ס</sup> ואצלו תכלה מציאות הנבדלים, כמו שהנשמים ג"כ יתחילו מן הגלגל העליון ויכלו אצל היסודות ומה שהורכב מהם, <sup>ע</sup> ולא יתכן שידה השכל המניע הגלגל

### אפודי

הגלגל לבנה מוסיף שכלנו מן הכח אל הפעל : לוימשר לו ג"כ, ר"ל ומשר מנוח אריסטו<sup>ל</sup> גם כן הענין אשר כבר התבאר והוא שהשם יתעלה וכו' : גם כן נחמדות שכל נבדל. ר"ל עלול לחזון כי לפי דעונו השם יתעלה לא יניע גלגל : ג' הם המלאכים המתקרים. <sup>ז</sup> ר"ל שהשכלים הנפסדים הם המניעים הקרובים לגלגלים, כי הם יתעלה הוא המניע הרחוק כי אינו מניע גלגל, ומפני שאי אפשר שימלאו שכלים נפסדים רבים שוים במציאות כ"א יהיו רבים שוים במציאות יהיה צריכים חלוק צעונים מקריים והענינים המקריים לא יעמדו בלתי מומה, ואשר שהנפסדים הם בלתי מומה יתחייב שלא יושלם בהם הרבוי אלא מלך עלה ועלול כי לא יש צריכים חלוק עצמי בלתי מקרי : <sup>ח</sup> ואלו תכלה מציאות הנבדלים, ר"ל אלגל שכל הפועל : <sup>ט</sup> ולא יתכן שיהיה השכל המניע וכו'. ר"ל שזין ראו שיאמר השם יתעלה מניע גלגל ערכות לפי שכבר יסופק

ויתחלפו עצמיהם עם שיש בהם קדימה ואחור מזד מעלת מכלתי שיהיו קצתם עלה לקצתם כמו שימלאו תחת המלך ראשים רבים וזם מתחלפים קצתם מקצתם מצדדנה פס שאינם זה תחת זה : עוד אמר הרב ולא יתכן שיהיה השכל המניע הגלגל העליון הוא המחוויי במציאות שכבר נשתתף

### קרקשקש

אבן ראשית יראה תכלית ההכחות כי השיי מניע השמים הראשונים שהוא הגלגל העליון המקיף ככל והוא שנינו כמו שזכר החשוב חשוק, ואמר במאמר ההתחלה הוא הצירי בשכל אומלו העצם הוא ראשון אחר ענין ר"ל ויניע א"כ באזהב אחרוב המנועונו הנה יניע אותן הדברים האחרים, ופירש אבן ראשית וההשמים הראשונים יתנועעו מזה המניע בתשוקה אליו, ר"ל שיתדמו בו בשנינו יכלתם כמו המנוע האחר האחרוב יתנועעו שאר הגרמים השמימיים על צד התשוקה לתנועת גוף הראשון, ואמר במקום אחר ואולם שיש עצם מה נצחי ובלתי מתנועע נבדל ממשותף הוא מכאור, וכבר גלית שאי אפשר שיהיה לזה העצם גודל כלל אלא הוא אין חלק לו ולא חלוקה לפי שהוא יניע זמן אין תכלית לו, וג"כ יתבאר שלא ישתנה כי כל התנועות אחר המקובות, וכל זה הוא מכאור ממה שנאמר שהוא מוכר בהתחלת הראשונה, ואמר במקום אחר כי התחלה הראשון כל היות הנה לא יתנועע לא בעצמו ולא במין המקרה והוא יניע התנועה הראשונה הנצחית האחת ג"כ, ואמר במקום אחר "בפי" והתחלה לזה הוא מה שיארגנו קודם מאשר ראשון הנמצאות והתחלתו הוא דבר בלתי מתנועע לא בעצם ולא במקרה והוא התחלה היא אשר תניע התנועה הראשונה רצינית והיא המדובקת ר"ל התנועה היומית, ואמר במקום אחר ואמנם מה שאמר

### שם טוב

הצורך יכסוף את הנבדל ובו ישיג הנבדל ויצאירו ויכסוף להדמות בו ויתנועע. וימשך לו ג"כ הענין אשר כבר התבאר והוא שהשם יתעלה לא יעשה הדברים בנגיעה, אלא הדבר הוא כן כי האש השורף והאש יתנועע באמצעות תנועות הגלגל והגלגל יתנועע באמצעות הנבדל והנבדל סתם הוא השם יתעלה, ויהיו השכלים הם המלאכים המתקרים שצמצמות יתנועעו הגלגלים, ומפני שא"מ בנבדלים המניין בשום פנים מצד התחלף עצמיהם שהם אינם גוף ויתחייב לפי זה אללו שיהיה השיי הוא אשר המציא השכל הראשון אשר השכל ההוא מניע גלגל הראשון והשכל ההוא אל השכל השני, וכן הענין עד שנינו הענין אל השכל הפועל והתחלתו אללו תכלה מציאות הנבדלים : אמר שם טוב כבר קדם לנו כמה שער כי דעת הרב כי הנבדלים ימלאו כמו שימלאו המספרים זה אחר זה וזה עלות ועלוים מקצתם על דעת אל השכל האחרון. ודעת אריסטו<sup>ו</sup> שימלא הכה השכלים הנבדלים מכלתי שיהיו קצתם עלה לקצתם כמו שימלאו תחת המלך ראשים רבים וזם מתחלפים קצתם מקצתם מצדדנה פס שאינם זה תחת זה : עוד אמר הרב ולא יתכן שיהיה השכל המניע הגלגל העליון הוא המחוויי במציאות שכבר נשתתף

הענין ליריעה, כן דרך כל נכסם במקום יהיה יודע בו או בלתי יודע יהיה בעל נפש או בלתי בעל נפש, אמנם באמת אחר שהנני שיריעתו הנכסם סבה הנמצא הוא קנינו העושה משעו שיש לו קרימה על הנפש ממנו, וכמו כן יתחייב מזה שלא יהיה רבוי ידיעות אחר שהכל נמשך ליריעתו, ועוד א"כ אפשר שתהיה יריעה נכסם שלא תהיה שם כונה, אחר שהנמצא ההוא חלוק במינים מתחלפים רבים כי בו מציאה היות הגלגלים המתחלפים עם רוב גלגלם וכוכביהם המתחלפים ומציאות המינים המתחלפים בעולם השפלים כמו יש בהם מן השפליה שיתחדשו התנועות המתחלפים והאבריים המתחלפים לכל מין ומין מה"ל שיהיה זה בלי כונה מהונו וצורן וצוה, אין זה רק עומק מחשבות להתכלל כנגד התורה הקדושה ולבטלה בעיקרה בכלל האמונות הפחותות ואלי הדמויים הריקים, אכן אנהנו קהל בעלי הדת נאמין בתורת אלהינו המאמת שיש ברא ממצא לכל הנמצאים בעת שרצה ויהא משניו השגחה שלימה יודע הצפונות ויחזק לבות כמו שאמר ויהיה גורל העצם ורב העלייה אשר עיניך מקורות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו. ולא יתכן שיהיה השכל המניע הגלגל העליון הוא המחוויי במציאות, שכבר נשתתף עם השכלים האחרים, בענין אחר והוא הגעת הנשמים. פירוש כמה שאמר במאמר המלמד במאמר אריסטו<sup>ז</sup> ובפירוש

הגלגל העליון הוא המחוייב המציאות. שכבר השתתף עם השכלים האחרים בענין אחד, והוא הנעת הגשמים, <sup>6</sup> ויברל כל אחד מן האחר בענין, <sup>7</sup> ויהיה כל אחד מן העשרה בעל שני ענינים, <sup>8</sup>

אם

שם טוב

אפודי

נשתתף עם השכלים האחרים בענין אחד והוא הנעת הגשמים ויברל האחד מן האחר בענין והיה כל אחד מן העשרה בעל שני ענינים, אם כן א"ל חז"ל סבה ראשונה, והרצון בזה כי השם יעלה גלגל ויעש שם גלגל ויעשו יש לו שוק עם שער השכלים הנדללים שם מניעים ולמה שניע גלגל הראשון הוא נדלל מהם וא"כ יהיה מורכב משני ענינים מדבר כולל ומדבר מיוחד ואם כן יהיה מורכב אלו ההקדמות הם נחלקות העומק וא"ל לשם משלים לציירם

עם זולתו בהנעת הגשמים הפעמיים: <sup>6</sup> ויברל כל אחד וכו', ר"ל שכל אחד מן השכלים נדלל מן האחר בהיות זה עלה זה עלול: <sup>7</sup> צויה כל אחד מן העשרה בעל שני ענינים, ר"ל אם היינו לאומרים שיהיה השם יעלה מניע הגלגל יהיה בו רבוי מה, כי יהיה בו אשכרות בחמר שיעצם ממנו גלגל ודבר כפועל שיעצם ממנו השכל, אם כן יהיה בו צי' ענינים ויהיה מורכב הרכבה מהאם כן אי אפשר בשום דבר שיהיה השם יעלה מניע הגלגל, ולאו השני ענינים בלדרכם נקרא כי זה מהלך: פרק

### פרקשש

שאמר אחרים מאשר בכאן עצם יותר קודם ממניע הכל הוא דבר בטל, והוא שכל עצם מתאצצם אחר התחלה לעצם המוחש על שהוא מניע ועל שהוא הכלול, ולזה מה שאמר אריסטו שאילו היה בכאן עצמים לא יניעו היתה פעולה בשל, ואמנם אשר הנעים אל זאת המחשבה היה הקש שיעמוד על הסדר כי שהרגיל מעט בזאת ההכנה, והוא שהם אמרו ויאה מעיני אלו השכלים שקצתם מרחיב על מה שיתחייב העלול לעלה והמסובב מהסבה, והעצם הראשון יחייב שיהיה אחד בהכלית ופשוט בהכלית ופשוט לא יגיע כמנון אלא אחד ומניע השמים הראשון יחייב כמנון נפש השמים הראשונים ומניע הגלגל אשר ילוה לו הנה יחייב שיהיה בלתי פשוט הנה לו עלה יותר קודמת ממנו, והוא המאמר מורכב זה שאין שם הנעת ולא חיוב ולא פועל עד שנאמר שהפועל האחד יחייב שיהיה פועל אחד, ואמנם שם עלה ועלול על צד מה שנאמר שהמוכשל הוא עלה למשכיל, ובאשר היה זה כן הנה אינו נמנע במה שהוא כעצמו שכל ומשכיל ומוכשל שיהיה עלה למציאות הלוךים מצד מה שיכולו כמנון צדדים, וכבר נאמר היה אותן השכלים יצוירו כמנון צדדים מהחלפים מן העיון הנה מה שצויר ג"כ מהמניע הראשון גרם השמים והוא העלה כנפש השמים בלתי מה שצויר כמנון גלגל שכתבנו דרך משל, וכן הענין בארץ חסר ר"ל שכל אחד מהם שיהיה חיוני צויר עליו אשר התורה צויר העלה הראשונה וכו' היו תנועותיהם כלם ימשכו לדבר אחד והוא הסדר הנמצא לכל, וכבר הורחב אבן רש"ד כמו כן באמצעי במאמר הלמד' תרחבה גרולל חולק על האומרים שהתחלה הראשונה והוא ההוא בלתי מניע הגלגל חיוני שהם מבטלים בזה מציאות המניע הראשון אשר הביא אריסטו מופת על מציאותו מצד התנועה, וכבר בלל אריסטו בכמה מקומות היות צורות בלתי מניעות. ולא ידברתי לעומק דעת הרב מרונה שהוא הביא מופת אריסטו בפרק ראשון משני אמר ונמצא מניע לא יניע כלל והוא המתנועע האחרון יחייב בהכרח שיכבש מניע לא יתנועע כלל זה הוא המניע הראשון, אחר כך אמר בפרק רביעי משני בשם אריסטו ולא יתכן שיהיה השכל המניע לגלגל העליון הוא המחוייב וכמה מאמרים אחרים נמשכים לזאת הנהגה שדעת אריסטו שהתחלה הראשונה היא המניע לגלגל חיוני המקום בכל אלו שאותה התנועה היא על דרך השקש, עד שאמר בסוף המאמרים והתנועה פועל עלה, ואמר בסוף זה המאמר הנה זה לו הוא חיות לפי שפועל השכל החיות והוא הפועל והשכל אשר בעצמו ולו חיות משוכה, ואם היה לו יותר מופת הרבה וימאנה בזה ספק הנה נאמר שהאלוהי נצח בהכלית החשיבות, הנה אם כן הוא חיות והוא מוכרח נצחו זה הוא האלוה. הנה ראינו מכל אלה המאמרים שדעת אריסטו שהש"י הוא המניע הגלגל המקום בכל אלו שהם יניעו על צד שיענין הושק לחשוק, אמנם אנתנו מאמיני דת משה רבינו לא נהויה בזה כלל אחר שדעתנו היא שהגלגל קדמון ואין לו מור' התנועה אלא התנועה אשר באנה ואפשר שיהיה אל המנונה אשר שהמניע אשר בו הוא ככל בעל הכליות, אמנם יגיע לו הנצחיות מהתחלה הראשונה והוא מניע אחר ואין לענין זה שיהיה מצד שהוא חשוק המציאות, שכבר השתתף עם השכלים האחרים בענין אחד והוא הנעת הגלגל, וזוהו זה השתתף אחר שהעלה הראשונה לפי דעתם איננה עלה אלא מצד העיון לדבר ר"ל שהמניע עלה לאשר יצוירו אותו כמו שניע הכנסה והמוכשל, ואחר שזאת התנועה לגלגל אינה אלא מצד צויר מציאות השם והכוונתו לו נמצא שאין חלק למניע כלל בזה התנועה רק הצויר לדבר אותו גורם לו אותה

התנועה, ואם נאמר שתבואר לא יניעו על זה הצד א"כ אין לגלגל צויר בבורא כלל, זאת התנועה מצד הצויר שהוא בזה ההרמוניה וההמשך אליו, וענין ההרמוניה הוא שירצה להיות קיים נצחי, ואותו הקיום הוא קיום בהתנועה. ודעת קצת שהוא יצוה ג"כ בהתנועה כונה שנית והוא להשפיע הטוב לוולוה לעצמו, שזה ג"כ דרך ההרמוניה, ואמנם אנתנו כמו שאמרנו מאמינים שזוהו מורכב והשם המניע בו הנה על זאת התנועה המתמדת לקיום אישיו ולקיום הכין ההוא הנפסר:

אחר

יש לי ספק בשני דעות באמרן בהתנועה הגלגל, האחת אמרם שהתנועה הגלגל הוא להרמוניה לשכל בקיום והוא אחד שאינו יכול להיות על כל אחת מהמציאות פשוט המור יהיה על מין המצבים בפועל והוא שישנה כל חלק מהגלגל מצבו יך שלא ימצא שום חלק מחלקי הגלגל שלא יהיה ביעת מה בכל אחד מהמצבים, והוא אמרו בספר הכוונות הנה א"כ הגרם השמימי כשישתדל לשלש מן המצבים בנפשו פשוט המור כדבר ההרמוניה לעצמים הנכבדים בהכלית מה שאפשר בנפשו והיה דרשות ההרמוניה עבודה לרבו העולמים, כי ענין העבודה ההתקדבות וענין ההתקדבות דרשות הקדוה וענין דרשות הקדוה שיקרב כמנון בתואר לא בקיום, וכל זה מצויר לחשוק לפי זה הדעת, ההשגה וזה הועלת יגיע לגרם השמימי בזה השני חלק מהחלק מן המצבים הוא כמנון פשוט ואחר כך יושב פועל זה חלק מן המצבים הוא חלק מהאפשרות ויצאה מן הכח אל הפועל וזהו הועלת לו בואת התנועה, היתכן שיעשה לבריאות גשמי כמו שיתנועע האדם ההוא הנפסד בעבור הבריאות או יחסר גופו ויותר לא יתנועע או הוא כנאב בצדו האחד ויצטרך להקטין על צדו האחר או יגדל גופו ויתרבה זכרו ויתרבה כעבור התנועה, או התנועה היא כמו מין לו וספרה לא יוכל להתקיים וזולת, הלא טוב לו לעצמו אחר שלא ישנה במן מן השמים שלא ישנה בזאת התנועה ולא יהיה לו אפשרות ויהיה במהגלגל השכלים הנפסדים שאין בס מין ממיני השמים, ואחר שהגלגל אין לו חפץ וחומר והיותו דך שבחמוריו ונעורו בלתי נשתתף מגלמו והחומר נאמר עליו כשתוף בינו וכן שאר הגשמים ואינו צריך להתנועה בסבה מן הכוונה שזכרנו אין אין תנועתו לקיום עצמו כלל לפי זה הדעת. ודעת השני שהשמים הראשונים אינם יתנועעו כדי להניע אחר מהסדר הטוב בהכלית מה שבכנסת להניע, וזה כשיניע הם בעצמם מהתחלה הראשונה הכלית מה שבכנסת להניע ויעורו מהסדר והטוב לזולתם משאר הנמצאות בהכלית מה שבכנסתם שיעניעו מהתחלה הראשונה היא סבהם על צד ההנעה והצורה והתכלית מצד שהוא חשוק ובכסף ואיננה על רק מצד הצויר והצויר הוא סבה למצוי נכסף השלשה צדדים, ואמנם יסופק בכאן אם זאת התנועה היא לקיום עצמם ולזולתם כן יענינו בואת התנועה לעצמם הויסוס בואת התנועה ידועה בהתחלה הראשונה ויתחדש להם. המור ידועה דרשה בו ויתחדשו להם ציונים המור הכלית וכל התנועה הדרשה להם תוספת ידועה א"כ יחייב כי רבוי ענינים בעצם התחלה הראשונה, כי אם אמרנו שלא יחייב וכן רבוי במצויים כאלו ואינם שיקלו להתחלה הראשונה לפי מה כל אחד מהמציאות הגלגלים ישלשו ההתחלה הראשונה לפי מה שבכנסתם וישלשו ההתחלות, זה באמת לא יחייב רבוי בעצם הבורא אחר שכל צד יצוירו באופן מתחלף ובצד מתחלף ובמין אחד מן הצויר הגלגל חיוני באופן היותר נכבד וכל א' משאר הגלגלים כל אחד לפי מה שבכנסתו, אבל אם נאמר שהגלגל המקום

## מורה נבוכים חלק שני פרק ד ה

אם כן א"א מבחתי סבה ראשונה לכל. זהו מאמר אריסטו ודעתו על אלו הענינים מבוארים בפשטם כלם בספרים הנמשכים אחריו, והעולה מדבריו כלם הוא שהגלגלים כלם נשמים חיים בעלי נפש ושל, יצירתו וישינו התחלותיהם, ושבמציאות שכלים נפרדים לא בגשם כלל, כלם שופעים מוחל ותעלה, והם אמצעיים בין השם ובין אלו הגשמים כלם. והנני אבאר לך מה שבתורתנו ממה שמסכים לאלו הדעות, ומה שבה ממה שהוא כנגדם, בפרקים הבאים:

**פרק ה** אמנם שהגלגלים חיים משכילים, ר"ל משינים, זה אמת נכון נ"כ מצד התורה, ושאינם נשמים מתים כאש וכארץ כמו שהשבו הסכלים, אבל הם כמו שאמרנו הפילוסופים, בעלי

### שם טוב

בין הרב ובין החכם ב"ר. ראשונה שיש לגלגל נפש וזלל השכל הנבדל והנפש הוא המניע על כל הפועל והשכל הנבדל על כל הדתות, וא"ר יתקוב כי השכל הנבדל הוא נפש הגלגל ונעבור שזו מניע נקרא הגלגל מתנועת מפתח עצמו. החלוק השני הרב ורמב"ם כי השכל הפועל הוא הנוקט צורות בחמרים, וב"ר יראה שהשכל הפועל הוא נבדל מהשכל האנושי והוא הכח השכלי כי זאת הצורה הוא לכס הוא דבר חמרי כחוסם, ולכן אמר אריסטו שהאדם וילדיו האדם והשמש, וכבר ביאר זה אריסטו כשי ממשש"ט. החלוק ה' כי השכלים הנבדלים לפי דעת הרב ימצא בהם החלוק מצד העלם והעלול, ולפי דעת ב"ר יש בהם חלוק מצד שימאל בהם קודם בתעלה ומחלחל בתעלה עם שם חתח ראש אחד. החלוק ה' שהשם יתעלה לא יניע, ודעת ב"ר הוא דעת אריסטו שלא ימצא שום נבדל שלא יניע, וזולת אלו החלופים ימצאו חלופים יותר מחלול אבל הם מנוארים ממה שעוררתי עליהם, והנה אחר זה ביאר הרב מה מחלול הדברים מחכים עם מחמיו ועם דעת חורחתי:

**פרק ה** אמנם שהגלגלים חיים מדברים, ר"ל משינים זה אמת נכון גם מצד התורה. כבר קדם לנו שאלו הדברים באו לכאור דברים ממעשה מרובה, ומה שהנחה

### קרישקש

יהיה באותה נקודה לעולם, וכן הובל לומר בכל שעות מאזיה שעות היללה בזה הענין בעצמו באותן המקומות שיש חצי היללה באותה יהיה חצי היללה ובאותה נקודה בעצמה, וכן בעת עלות השחר באותם המקומות אשר השחר עלה לא יאיר להם יותר לעולם ולא יחשך יותר, וא"כ לא יתקיים המציאות לא באור ולא בחושך ולא יתערבו היסודות ולא יהיו קצתם את קצת ולא יתחוו ההיות, ובעבור שהיו התנועות נצחיות להיות המניעים להם נצחיים יהיו ההיות וההפסד נצחיים, והיו שארית ההיות הבהרה המאירה המהירה השלימה שבראם למשול ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החושך, להיות ההיות וההפסד קיימים כמאמנם מציאותם הוא בעבורם, אבל בהנחתם אינם מוועלים לעצמם כלל, ואין לומר בזה שמציאותם הנכבד בעבור הפחית, אחר שהם נמצאים לכונת עצמם וחנותותם היא בעבור זולתם והוא כבוד ותפארת והמראה להם כאשר הם שופעים ושומרים עליהם והם כמו המלך במדינה שכל סדור המדינה היוצאת מאתו הוא בעבור האשר המדינה שניע להם הסדר המושלל הבאות אשר בו יתקיימו והיו מעלה גדולה למלך. ולזה נאמר לפי דעתם בקרימיות שהתנועה המהירה לגלגל מצויר הסדר המושלל אשר הוא בהתחלה הראשונה הוא להשפיע הסדר והטוב בנמצאות ההיות הנפסדות, והיו ההיפסדות לא לקיום עצמם כמו שאמרנו, ולפי דעתנו אנהני המאמינים בחדש הש"י הטביע בהם כלל על התנועה והם עם נפשם ושכלם וצוירם מעת שנבראו כמו שהובנו כחות הב"ח כמציאת יצירה, או הוא אשר יתן להם על התנועה וההשפעה יניע להם מאתו תמיד להשפיע הסדר והטוב לנמצאות אשר בהם יתקיימו התנועה והיותם המקומות ולא יזו המקומות הנקודות לא לפנים ולא לאחור ולא יניע להם לילה כלל, וכן הובל לומר בכל מקום ומקום באותה שעה כן השעות כאלו האמרת על בא השמש באותם המקומות

המקום המניע הכל כל תנועה ותנועה יחייב לו תוספת ציור יהיו הצוירים לאין תכלית ורובו ענינים בעצם האל לאין תכלית והתנועה מרייבת מן הציור ולא הציור מן התנועה, ואין לנו לומר שהציור שיש לו בבוא מתחלת ענינו שהתנועה המתהדרת חשבור לו זה הציור, כי מזה יעברו לפי תנועה עם הציור אשר הוא בשכל, ואין לנו לומר שישפסד ויבטל לולא התנועה כי הם נמצאים לפי דעתנו או נמצאים בהקדמות לפי דעתם עם כדוריותם ונפשים ושכלם, וצוירם להתחלה הראשונה ולא בתנועתם ויסופו בהיותם וזכות ולא תוספת נפשים, ולא יפול בראש השכל שזאת התנועה יעמיד הציור או יסופרו לאין תכלית ולא בכישול תנועתו יבטל שכלו וצוירו, א"כ יש לנו לומר שמציאותם לעצמם באי זה דרך שהיו נמצאים וצוירם אמת מתחלתם באי זה דרך שהם נמצאים והתנועה איננה בעבורה כי לא יסופו בהשלמות לעצמם אחר שאינם כשאר כלל ההיות הנפסדים המצטרפים לתנועה אמנם תנועתם היא מפני זולתם ולא בעבורם אחר שמציאותם כלל יתקיים בתנועה, וזה שאם לא יתנועעו התנועה התמירות יבטלו הקפוזות הארבעה שזוהם השמש בגלגלו הנושם והוא סבה מציאות כל מה שיתהיה ולא יוכל להתקיים העולם, כי במקומות אחרים יגדל ההום כהם לאין תכלית ויספיד שאר הליטות לתגבורת ההום ער שישפסדו אותם המקומות ובמקומות אחרים יגדל הקור לאין תכלית ויספידו אותם המקומות, כל לולא התנועה באותם המקומות שיראה שם זריחת השמש יעמיד השמש באותם המקומות בנקודת ההיות היא לעולם ולא יהיה להם חלק לעולם מהנשאר מהיום ולא יהיה להם לילה כלל לעולם, וכן באותם שיש להם חצי היום יהיה להם לעולם חצי היום באותם המקומות ולא יזו המקומות הנקודות לא לפנים ולא לאחור ולא יניע להם לילה כלל, וכן הובל לומר בכל מקום ומקום באותה שעה כן השעות כאלו האמרת על בא השמש באותם המקומות

## מורה נבוכים חלק שני פרק ה

בעלי חיים עובדים את אדוניהם ישבחוהו ויהללוהו שבת גדול ומהללים עצומים, אמר השמים מספרים כבוד אל וגו' (ה) ומה רחוק מצדור האמת מי שיחשוב שזה א' לשון הענין, והה כי ב' לשון הגדה וספור לא יפילום העברים יחד אלא על פעל שכל, והמופת המבואר על היותו מתאר עניניהם בעצמם, ר"ל ענין הגלגלים לא ענין כחינת האנשים בהם, אמרו אין. ואמר ואין דברים בלי נשמע קולם, הנה כבר ביאר ופירש שהוא מתאר עצמם שהם משכחים הש"י ומגידים נפלאותיו בלא דברי שפה ולשון, והוא האמת, כי אשר ישבה בדברים אמנם יספר מה שצויר, ועצם הציור הוא השבח האמתי, אמנם ההנהיג\* (ל"ח ההגדה) בו הוא להביא האחרים, או להראות על עצמו שהשיג כבר אמר אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, <sup>2</sup> כמו שבארנו. והוא ראייה תוריה לא יכחישה רק סכל או מתעקש. אמנם דעת החכמים בזה איני רואה אותו צריך לבאור ולא לראיה, התבונן סדורם בברכת הירח ומה שנכלל בתפלות <sup>3</sup> ותורף המדרשות, באמרו ונצא השמים לך משתחיים, ובאמרו בן יחד כוכבי בוקר ויריעו לך בני אלהים, וזה בדבריהם הרבה. ובבראשית רבה אמרו באמרו יתעלה שמו והארץ היתה תוהו ובהו, אמרו תוהו ובהו, ר"ל תאכל ותצחק על רוע חלקה, ר"ל הארץ אמרה אני והם נבראו כאחת, ר"ל הארץ והשמים, העליונים חיים והתחתונים מתים, הנה כבר גלו ג"כ בהיות הגלגלים נשמים חיים לא נשמים מתים כיסודות. הנה כבר התבאר לך כי אשר אמרו אריסטו ג"כ בהיות הגלגל משיג מצויר, מסכים לדברי נביאינו וחכמי תורתנו והם החכמים

שם טוב

אפודי

**פרק ה א** לשון הענין, ר"ל בחינת האנשים בהם לא שהם יכללו ויסמנו כלום: ב כי לשון הגדה וספור. ר"ל וזוה הענין יס בו הגדה וספור באמרו השמים משפלים כבוד אל ומעשה ידיו מוריד הקיע: ד כמו שפירשו. בפסוק ו' ופרק ס"ד: ד ומופת המדרשות באמרו. וזוה לומר הסתכל המדרשות כלם באמרו על שם אלו הפסוקים כי כוללם יראה שהם סוברים שירושם שהגלגלים חיים משכילים, ובפסוק בן יחד אמרו אין שפירש לומרם שיהיה תלמדה עד שמלאכי עליון אומרים אותה תלמדה שנאמר בן יחד כוכבי בקר ויריעו וכו':

לכנין לאחרים או להראות עצמו שהשיג דבר, וכנה השבח בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, וחזק ראייה תוריה על סכל ומתעקש. ואמרי הנה הרב ראייה מן החכמים ואמר, התבונן סדורם בברכת הירח באמרו שמים ושמיים לעשות רצון קולם, ותורף המדרשות, באמרו ונצא השמים לך משתחיים ואמרו בן יחד כוכבי בקר ויריעו לך בני אלהים, וזה אמרו על זה הכסוף אין ישראל אומרים שיהיה תלמדה עד שהמלאכי אותה תלמדה, וכנה אמרו ב"ר ואמר היתה קוה וכוה וכוה על רוע חלקה אמרה אני והעליונים ר"ל השמים והארץ נבראו כאחד העליונים חיים והתחתונים מתים, כבר התבאר מדבריהם ז"ל שהשמים הם חיים ולא נשמים מתים כאשר היסודות, הנה כבר התבאר כי אשר אמרו אריסטו ביות הגלגל משיג מצויר מסכים לדברי הנביאים וחכמי תורתנו

## קרישקש

**פרק ה (ה)** ומה מאד רחוק מצדור האמת כי שיחשוב שזה לשון הענין, מ' שירעה לומר שתרצון בזה בחינת האנשים בהם. לשון היריד לשון הענין האנשים מהם לבני אדם, וזה כי לשון הגדה וספור לא יפילום העברים יחד אלא בלי אחד בפני עצמו ויפילום על מי שאין לו שכל כאמרו עוף השמים גיד לך ויספור לך גיד, והם אמרו אין אומר ארץ בזה בלי נשמע קולם, פירוש ואלי ירעה בזה בחינת האנשים אל הית אמר אין אומר ואין דברים, כי בענין הבחינה מצאנו לשון אמירה כמו כל עצמותי האמורה ח' מי כבוד כי הם אינם בעלי שכל, אמנם אמר זה מפני בחינת האנשים בהם. כל דברי הרב הקדוש פנינים, אמנם לפי עניות דעתנו היה נראה לנו כי זה הכסוף אינו יוצא מכלל ויספור לך דני היום וזה הכסוף הזה יותר גדול ויותר נכבד, וזה כי דרך הדבאים לכפול בדבריהם ואחר שפירש דבריו ואמר במקום שמים קיע אמר הגדה לרקיע במקום ספור לשמים והכל ענין אחד, ועוד כי הגדה וספור אינו נושא רק על חולת נראה שזה הוא מצד הבחינה. ראייה אחרת אמרו יס ליום יביע אומר ויליה לילה יתות דעת וכוה שאמר מזה דעת הוא לילה כן אמרו יביע אומר, והאמת, שזה חלו מיד הבחינה, ולזה אמר אין אומר ואין דברים אחר אמרו יתות דעת, שירעה בו שיהיה מצד בחינת האנשים בהם. וראיה אחרת אמרו ובקעת חבל

מליהם אחר אמרו אין אומר ואין דברים, א"כ מה זה שאמר ובקעת חבל מליהם רעה בו הרבירים שהם סבירים לו לאח וראו הבנת עניניהם והבחינה בהם על עצמם מציאות ופנינים. ועוד אחר שנאמרו הגדה וספור בב"ח מה לי אם בשני סוגים אם בבית אחד, ועוד נאמר בהם לשון היראה, ובאשר דבר שירעה תמים מב"ח אמר בהם י' מלות וזו ויספור ויגידו ואין בבאן דרך לבאור: (הגה"ה מן המחבר וזו יתבות הסוג שבסדר וספור הוא כסדר וספור וזו א"כ סס דברים בשמים כחם כסע, כלל אדם וזמר אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם, וכלל אמר שאין זו אלא מלך בטחיה, אחר כי נוצר לו חלל הכסוף הוא כחל וזמר כחל אין וא"כ ירעה סוף קומוס ומועפות וסוכות המיד לו הפסוק, ואמרי תאר אותם בדבור כלומרו ונקלם הכל עליהם וכבר על מסק קודם סדור א"כ זה בלאת מלך הכחיה אחר שיהיה הוא לקלם חלל, וכלל אמרו שאין מקום נעולם שאין יגידו וזלל הכסוף, ואם יהיה כוונה בזה כשנאמר אין ליום אולם לקלם חלל, אמנם אמרם כל עצמותי תאמנה אין זו מקום ססס יסוד זס אולם מלך הכחיה, ואמרי לאו אמר שיאמר כי בירקיע ססס כלל אמר וזמרו ופנינה ידיו מגיד וזו אל פנינים הסוראים ססס כלל אמר מן בנדיקס ובענינים והלכות ולפנינים וכוונתם נעלו ונכות וכן כסמך כסמכות כלל אמר כס"י אחר סוף מן סנאלוא סנאלוא כמו שאמר כסמך עושם גדולות עד אין מקל וכל סמך כל

## מורה נבוכים חלק שני פרק ה ו

החכמים ו'. ודע כי כל הפילוסופים מסכימים על היות הנהגת זה העולם התחתון נשלמת בבחנות שופעת עליו מן הגלגל כמו שזכרנו, ושהגלגלים משנים למה שינהיגורו ויודעים בו, וזה ג"כ נכתב בתורה ונאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, ר"ל שהוא שם אמצעיים להנהגת הברואים לא שיעבדו, ואמר בפירוש ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל וגו'. (ב) וענין הממשלה השלטון בהנהגה, והוא ענין מוסף על האור והחשך אשר הוא עלת ההויה וההפסד הקרובה, כי ענין האור והחשך הוא הנאמר עליו ולהבדיל בין האור ובין החשך, וכן השקר שיהיה המנהיג דבר אחר לא ידע הדבר ההוא אשר ינהיגו, כשתודע אמתת ההנהגה על מה זה תפול, והנה נרחיב בזה הענין מאמר אחר :

**פרק ו אמנם שהמלאכים נמצאים, וזה ממה שאין צריך שתוכא עליו ראייה תוריה, כי זה כתוב בתורה במקומות רבים, וכבר ידעת (פסוק ז' חלק א') כי אלהים שם השופטים, עד האלהים יבא דבר שניהם, ולזה הושאל זה השם למלאכים, ולבורא להיותו שופט על המלאכים, ולזה אמר כי אני ה' אלהיכם, וזה ספור למין האדם כולו, ואח"כ אמר הוא אלהי האלהים, ר"ל אלוה המלאכים, ואדוני האדונים, ר"ל אדון הגלגלים והכוכבים שהם אדונים לכל גוף וזולתם, וזה הענין, לא שיהיה אלהים ואדונים ממין האדם שהם יותר פחותים מזה, וכל שכן שאמרו אלהים כולל כל מין האדם ראשון ונעבדו, וא"א שיהיה הנרצה בו ג"כ שהוא ית' אדון על כל מה שישחב בו אלוהות מאבן ועץ, שאין הגדלה וכבוד בהיות השם אדון האבן והעץ וחתיכת מתכת, ואמנם הנרצה שהוא ית' שופט על השופטים, ר"ל המלאכים ואדון הגלגלים. \* וכבר קדם לנו בזה המאמר (פרק י"ט ח"א) בכיאר שהמלאכים אינם גופות, זה ג"כ הוא מ"ש אריסטו<sup>א</sup>, אלא שהנה התחלפות שם, הוא יאמר שכלים נפרדים, ואינו (ג"כ ואנו) נאמר מלאכים. ב ואמנם אמרו הוא שאלו השכלים הנפרדים**

אפרי

שם טוב

חורטנו האחרים, ורמז בזה הרב כי השמים כבר יאמרו עליהם חיות על שם משנים ובה רמזו על מעשה מרכבה. עוד אמר כי כל הפילוסופים מסכימים על

היות הכהנה זה העולם התחתון נשלמת בבחנות המושפעות עליו מן הגלגל כמו שזכרנו ושהגלגלים משנים שניהם, ר"ל יודעים הכהנה זה העולם וכמו שזכרנו על זה חזקת, וכבר בא זה בחזרה אשר חלק השם אלהיך אותם לכל העמים, והראו שזה שם אמצעיים להנהגת הכרואים לא שיעבדו, ואמר בפירוש למשול ביום ובלילה, וענין הממשלה בשלטון בהנהגה והוא ענין מוסף על האור והחשך, שעתה ההויה וההפסד הקרובה בענין האור והחשך הוא שנאמר עליו להבדיל בין האור ובין החושך, אם כן למשל ביום ובלילה הוא דבר נוסף, ואם התבאר שם מהניגוס לזה העולם יתווי שידעו מה שניהם כי אי אפשר שיהיה מן שם אלהי, א"כ הוא מוסכם מזה התורה שהגרמים השמימיים יודעים מה שניהם בזה העולם השפל, והנה נדע בחזקת שהשמים ינהיגו זה העולם ושהם יודעים ומנהיגים מה ובהו כי צד ינהיגו, ויעלם ומוטו כמו שנעלם בדברים הרבים מהדברים העכביים כל שכן שיעלם ממנו הכהנה לזה השמים למה שם מרוחקים במקום ובמעלה, והנה בא רמזו בזה למה שאמר נמצאה מרכבה ונכסא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים לעומתם כי רוח החיה באופנים :

**פרק ו אמנם שהמלאכים נמצאים וכו'.** אחר שביאר הרב כי מה שאמרו הפילוסופים מהגרמים השמימיים שם חיים ומשיגים ומנהיגים זה העולם ויודעים אותו מזה התורה והחכמים כח"ש הפילוסופים, ביאר ג"כ כי גם כמו שאמרו הפילוסופים שם מלאכים והם השכלים נבדלים והוא מוסכם מהתורה והחכמים ג"כ, מהתורה כי אמר אני ה' אלהיכם אלהי האלהים ר"ל אלהי המלאכים ואדוני האדונים ר"ל אדון הגלגלים והכוכבים אשר הם אדונים לגוף וזולתם שם אלו הגופים השפלים, וזה הפי' האמיתי לא שיהיה אלהים ואדונים ממין האדם ויהיה הראוין באמרם כי הש"י הוא אלוה הדיינים השופטים ואדון לכל מי שיש לו שלטנות ממין האדם שם יותר פחותים מהגרמים השמימיים, כי"א הש"י הוא אדון השמים כ"ש שיהיה אדון ולשופטים ולשרים מבני אדם, כל שכן שאין ראוי שיחשב זה כי באמרו ה' אלהיכם אין הראוין בו אלהי ישראל לבד אבל הוא אלהיכם כולל המין המנוטף ראשון ונעבדו, וא"כ איך יחזור אלהי האלהים ואדוני האדונים, ואין הראוין בו שיהיה אדון על כל מה שיחשב שהוא אלוה מאבן ועץ, אמנם הראוין בו השופט על השופטים ר"ל על המלאכים ואדון הגלגלים, וכבר קדם לנו בזה שהמלאכים אינם גופות למה שיענו לבדיקת כמו הש"י, אלא שהתחלפות בין הפילוסופים והתוריים שהפילוסופים יקראו שכלים נבדלים והתוריים יקראו מלאכים, ביארנו למעלה שכל מה שיעשה הש"י הוא באמצעות השכלים הנבדלים ובי הוא סבה רחוקה על כל הדברים, וזה מסכים עם רבותינו שאמרו ששם לא יעשה שום

### קרקש

שזה כלו מצד הבחינה. ע"כ דבריו: (ב) וענין הממשלה השלטון בהנהגה, ואשר לומר שהממשלה הזאת לא מכוונת ורצונה אבל הש"י בעת בריאתם סדרם בזה הסדר הטוב שיגיעו מהם טובות העולם השפל ובהות אשר ישיעו ממנו על השכלים ומוחשכלים עליהם כמו שאמר אשר חלק ה' :  
ותנועת

זה הם האלים העולים בסגת תנועת הגלגל בשש קטעונו מהש"י תמיד או הוא אצד נותן לו כח על התנועת התחתונה מעת כיוון. עכ"ה: (ועוד אמר בהם לשון אלוף וחכמה) וידר כישכשל ואמר במקום רקיע שמים ואמר במקום כבוד אל מעשה ידיו אמר במקום מספרים מגיד, וזה יותר נאות משישנה הספור, ואחר הספור וההגדה וההבעה ותחזקת אמר אין אוצר ואין דברים כאלו אמר

## מורה נבוכים חקק שני פרק ו

הנפרדים הם ג"כ אמצעיים בין הבורא ית' ובין הנמצאות, ושכאמצעותם יתנועעו הנללים, אשר תנועתם היא סבת היות (ג"ח היות) ההיות, זה ג"כ כתוב בכל הספרים, שאתה לא תמצא כלל פעל שיעשהו הש"י אלא על ידי מלאך. <sup>2</sup> וכבר ידעת שענין מלאך שליח, וכל עושה מעשה מצוה הוא מלאך, עד ד' שתנועות ב"ח ואפי' שאינם מדברים ספר הכתוב עליהם שהם על ידי מלאך, כשתאות התנועה הריא לבנות הבורא ה' אשר שם בו כח יניעוהו התנועה הריא, אמר אלהי שלח מלאכיה וכנר פום אריותא ולא חבולני, <sup>1</sup> (ה) ותנועת אותן בלעם כלם על ידי מלאך, עד שהיחודות יקראו ג"כ מלאכים, עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, והנה יתבאר לך שהמלאך יאמר על השליח מן האנשים, וישלח יעקב מלאכים, ויאמר על הנביא ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים, <sup>3</sup> וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, ויאמר על השכלים הנפרדים שיראו לנביאים במראה הנבואה, ויאמר על הכחות החיוניות כמו שנבאר, ודברנו הנה אמנם הוא במלאכים אשר הם שכלים נפרדים, שתורתנו לא תכחיש היותו יתעלה מנהיג זה המציאות באמצעות המלאכים, כתבו החכמים במאמר התורה, נעשה אדם בצלמנו, ואמרו הבה נרדה ונבלה שם שפתם, אשר זה לשון רבים, אמרו כביכול אין הקב"ה עושה דבר עד שמסתכל בפמליא שלמעלה, ואתמה מאמרם מסתכל, כי בזה הלשון בעצמו יאמר אפלטון שהשם יעיין בעולם השכלים, וישפיע ממנו המציאות. <sup>4</sup> ובמקומות אמרו כן מוחלט, אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא שלמעלה, ופמליא הוא המחנה בלשון יון, ובבראשית רבה ג"כ נאמר ובמדרש קהלת, את אשר כבר עשורו, עשורו לא נאמר אלא עשורו כביכול הוא ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר שבך והושיבו אותו על כנו, שנאמר הוא עשך ויכוננך, ובבראשית רבה ג"כ אמרו כל מקום שנאמר וה' ובית דינו, ואין הכונה באלו המאמרים כלם מה שחשבוהו הפתים ישיש לו יתעלה דברים, או מהשבה, או שאלת עצה, או התבוננות והעזר בדעת אחרים, ואין יעור הבורא במה שכרא, אבל זה כולו באור שאפילו חלקי המציאות עד בריאת האברים מבעלי חיים כפי מה שהם עליו כל זה באמצעות מלאכים, כי הכחות כלם מלאכים. ומה מאד רע עורון הסכלות ומה מאד מוזק, אלו אמרת לאיש אחד מאשר יחשבו שהם חכמי ישראל, שהשם ישלח מלאכו שיהכנס בכמן האשה ויצייר שם העוכר ייטב לו זה מאד ויקבלוהו, ויראה זה עוצם יכולת בחק השם וחכמה ממנו יתעלה, עם האמינו גם כן שהמלאך נוף מאש שורפת שעורו כשליש העולם כולו, ויראה זה כולו אפשר בחק השם, אמנם אם תאמר ל' שהש"י

שם טוב

אפורי

ג וכבר ידעת. עכשיו מבאר הרב שוקף מלאך: ד שמועות ב"ח ואפי' אינם מדברים. שהתנועות הטבעיות מהכ"ח שאינם מדברים יקראו מלאך כשתאות התנועה הריא כו': ה אשר שם בו כח יניעוהו. וזה הכח הוא הטבע הכולל הנמצא בו: ו ותנועת אהון בלעם. ר"ל התנועה שהתנועה האהון בלעם שדילי הכרמים היסא מלך שרחה האהון לורה מפחידים בדמיונה וזאת הורה המפחידים היסא מלאך, ותשלוט בלור סוד האהון בפרק מ"ב מה החלק, ובבאר המלאך בפרק מ"ה מה החלק: פ"א שמה שהזכיר הפסוק שהאהון דברה ושהתנועה שפיה אין זאת התנועה היסא כך במציאות הון לנפש כי הכל במראה הנבואה ובאמצעות מלאך והוא הכח המדמה שנקרא מלאך וכמו שיתבאר בזה הפרק: ז וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. ר"ל זה המלאך היה משה רבינו ע"ה: ח ובמקומות אמרו במותם: ר"ל שאמרו כפי' שאין הקב"ה עושה דבר

אשר על השכלים הנבדלים, והנה תורתנו לא תכחיש שהנהיג זה העולם הוא באמצעות המלאכים אף שהם יתעלה הוא הראש כבר כתבו החכמים במאמר התורה נעשה אדם וכו' הנה נרדה כביכול עד שמסתכל בפמליא שלמעלה, ואתמה באמרם מסתכל כי בזה הלשון בעצמו יאמר אפלטון שהשם יתעלה יעיין בעולם השכלים וישפיע ממנו המציאות, ובמקומות אחרים אמרו כן מוחלט ר"ל שלח אמרו כביכול אלא אמרו אין הקב"ה עושה דבר עד שמלך בפמליא של מעלה ופמליא הוא מחנה בלשון יון א"כ חכמינו מסכימים עם אפלטון שהוא יוני. כב"ר נאמר כל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו, והכונה שהשם יתעלה יפעל כל הנמצאות באמצעות המלאכים כי הכחות כלם מלאכים והם הכחות הטבעיות והחיוניות והנפשיות כמו שנבאר. והבן אמרו מה מאד רע עורון הסכלות עד אמרו יראה זה כולו אפשר

קרישקש

פרק ו (ה) ותנועה אהון בלעם על ידי מלאך. פירוש שהשם יתברך שם בה כח נע אל תרבור כמו ששם כח באריות למנעם

## מורה נבוכים חלק שני פרק ו

שהשית"ס שם בורע כח מצייר יעשה תכונת אלו האברים ויתארם והוא המלאך, <sup>א</sup> או שהצורות כולם מפעולות השכל הפועל והוא המלאך, <sup>ב</sup> והוא שרו של עולם אשר זכרונה החכמים תמיד, יברח מזה, כי לא יבין ענין זה העוצם והיכולת האמתיים, והוא המצא הכחות הפועלות בדבר אשר לא יושגו בחוש. כבר בארו החכמים ז"ל למי שהוא חכם, <sup>ג</sup> כי כל כח מן הכחות הגופניות מלאך, <sup>ד</sup> כל שכן הכחות המפוררות בעולם, ושכל כח יש לו פעולה אחת מיוחדת ולא יהיו לו שתי פעולות, בבראשית רבה תני (ג) אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות ולא שני מלאכים עושים שליחויות אחת, <sup>ה</sup> וזהו ענין כל הכחות, ומה שיחזק אצלך היות הכחות האישיות הטבעיות והנפשיות נקראות מלאכים, אמרם במקומות רבים, ועקרו בבראשית רבה, בכל יום הקב"ה בורא כת של מלאכים אומרים לפניו שירה והולכים להם, וכאשר הוקשה זה המאמר כמאמר מורה על היות המלאכים עומדים, וכן התבאר פעמים שהמלאכים חיים וקיימים, <sup>ו</sup> יהיה המענה שמהם קיים ומהם אבר, וכן הענין באמת, כי אלו הכחות האישיות הוות נפסדות על ההמשך, ומיני הכחות ההם נשארים לא יפסדו, ושם נאמר בענין יהודה ותמר, אמר רבי יוחנן <sup>ז</sup> בקש לעבור ורמו לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה, ר"ל כח הקושי, הנה כבר קרא הכח הזה מלאך ג"כ, וכן תמצאם תמיד אומרים מלאך שהוא ממונה על כך וכך, כי כל כח שימנהו הקב"ה על ענין מן הענינים הוא מלאך הממונה על אותו הדבר, וכתבו במדרש קהלת בשעה שאדם ישן <sup>ח</sup> נפשו אומרת למלאך, ומלאך אומר לכרוב, הנה כבר בארו למי שיבין וישכיל שהכח המדמה ג"כ יקרא מלאך, ושהשכל יקרא כרוב, ומה

שם מוב

אפדרי

עד שמסתכל ולא אמרו כביכול: מ שם בורע כ"ו. וזה הכח הוא הפעל: ו או שהצורות כלם מפעולות כ"ו. ר"ל שיהי' השכל הפועל מקנה הצורה ונותנה בחמר כלשר הוא אמת: ב והוא שרו של עולם. ר"ל שהשכל הפועל הוא שרו של עולם: ג כל כח מן הכחות הגופניות. כחות הב"ה כלם: ד מ כל שכן הכחות המפוררות, והם כחות האנשים והמחשבים: ה וזהו ענין כל הכחות. ר"ל הכחות הטבעיות: ו יהיה המענה שמהם קיים ומהם אבר, ר"ל ששה בבראשית רבה מענה לשאלה ואומר יש המלאכים שהם קיימים ויש מהם אובדים וכלים וזה הכחות השניות האישיות אבל כחות המיניים: ז וזהו ענין כל הכחות. ר"ל ורמו לו הקב"ה מלאך וכו'. ר"ל שיהיה היה רוצה לעבור לדרכו ולא היה רוצה לזנוק עם ממד והזמין לו הקב"ה כח הקושי ונחלואו לאלו וזהו המלאך הממונה על ההריון: ח נפשו אומרת למלאך. ר"ל שפשו אומרת נופלת לראשונה בחוש המאמר והוא הנפש ומחשבו המשוך הולכת אל המדמה והמדמה אל הכח

אפשר אפשר נחק השם יתעלה. והבן אמרו ג"כ שהשם ית"ס בורע כח מצייר יעשה תכונת אל האברים ויתארם והוא המלאך, או שהצורות כלם מפעולות השכל הפועל והוא המלאך, כי בזה כלל הרב שתי דעות הנאמרות בזהויות העובר, אם שיהיה המהוה כח נפשי הנמצא בורע וזכר הדמות והוא הכח המצייר, והוא האמת כי אין בכלל פועל אחר וולתו כמו שביאר אריסטו ג' מהשמע, או יהיה המלאך והוא השכל הפועל, ככלן כלל הדעת השנית שהוא דעת ג"כ כי פועל הצורות הטבעיות הוא השכל הפועל כמו שאמר למעלה, והאמת כי הרב סובר שתי הדעות בזהויות העוברים, כי הכח המצייר יעשה האברים ויעשה תכניתם וכל שאר הדברים הנרביים להם, והשכל הפועל יתן הצורה לאבר הכללי, והנה השכל כשנאמר לו שהשם יתקדש שם בורע כח מצייר יעשה תכונות האברים ויתארם והוא המלאך הוא הכח המצייר או השכל הפועל יברח מזה, והעולם והיכולת האמתית להם יתעלה הוא המצא אל

הכחות הפועלות והם כחות לא יושגו בחושם, ולמה שאמר כי הכחות מלאכים יבוא ראייה מזה מחכמיו ז"ל אמרם בבראשית רבה אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות ואין שני מלאכים עושים שליחות אחת, והרצון בזה כי הכח הרואה הוא מלאך אחד ויכול לראות ולא לשמוע כי עין רואה ואוזן שומעת ה' עשה גם שניהם, וכן שאר החושים נבראו כל אחד לעשות פעולתו המיוחדת, וכן הכחות הטבעיות כי הכח המחויק לא יוכל לדחות וכן הדוחה לא יחויק, א"כ הוא מבורר כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות ולא שני מלאכים עושים שליחות אחת, ואנחנו השכלים הנבדלים למה שהם שכלים ויפעלו נדעת ויכולו לפעול פעולות רבות כמו שאמר הנביא כי אל דעות השם ולו נחבנו ועילות, כי מלך שהוא יודע ויודע דברים רבים ויפעל דברים רבים, ומה שיחזק אצלך היות כל הכחות הטבעיות והנפשיות נקראות מלאכים, אמרם ז"ל בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים ואומרים שירה ויולכים להם, ולמה שהוקשה ב"כ כי כל המלאכים הם קיימים ועומדים אמרו בתשובת זה הספק שחזק קיימים ויפסדו נפסדים, וכן הענין בלחם כי הכחות האישיות הם הוות ונפסדות ויפעלו פעולותיהם הזמן הקצוב להם ואח"כ יפסדו, ואלו הם המלאכים האומרים שירה והולכים להם, ומהם כחות קיימים ונצחיים והם מיני הכחות הם הנשאים לא יפסדו, הרי יתבאר שהכחות בין שיהיו כחות המינים בין שיהיו כחות האישיות יקראו כלם מלאכים, והביא ראייה על הכח יקרא מלאך והוא הכח הטבעי והנפשי, אמרם ז"ל בענין יהודה ותמר בקש יהודה לעבור ורמו לו הקב"ה למלאך הממונה על התאוה ר"ל כח הקושי, ואין אישי אחד משלתי השכל שצייר שיש מלאך ממונה על הקושי אלא הכח הקאוני, ואמרם ג"כ מלאך ממונה על ההריון, הרי יתבאר שהכחות הטבעיות והחיותיות יקראו מלאכים, והכחות הנפשיות הם ג', המרגשת והמדמה והתשכלת, ואמרו ז"ל בשעה שאדם ישן נפשו אומרת למלאך והמלאך

קרישקש

למנעם מהדיק לרניאל לא שבא מלאך לסגור פיהם שלא יזיקוהו: לכל כח שהיה פעולו כפי מה שיגורוהו טבעו כי כל כח נברא בעבור פעולה מהפעולות והפעולה הראה גזרת טבעו כי גזרת הכח

(ג) אין מלאך אחד עושה שתי שליחויות. אמר תתבס הנאות

